

**ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ ӘКІМДІГІ
БІЛІМ БАСҚАРМАСЫНЫҢ
«ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ЖӘНЕ
ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ӨНІРЛІК
ОРТАЛЫҒЫ» КММ**



**КГУ «РЕГИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР
ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ И
ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»
УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ
АКИМАТА КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ**

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

**«Мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамыту
(дағдарыстық кеңес беру, ерекше назар аударатын балалармен
жұмыс)»**



Қостанай қ., 2021 ж.

**«Мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамыту
(дағдарыстық кеңес беру, ерекше назар аударатын
балалармен жұмыс)» халықаралық ғылыми – практикалық
конференция материалдары**

Жинақта негізгі ұғымдар ұсынылған және сипатталған:
суицидтік дайындық, суицид, суицидтік мінез – құлықтың себебі, отбасындағы суицидтік мінез-құлық пен зорлық-зомбылықтың алдын алу, психологиялық әл-ауқаттың мониторингі, қиын өмірлік жағдай, мазасыздық, психологиялық қолдау, шығармашылық ойлау, желілік үйлестірушілер, психологиялық-педагогикалық түзету, ситуациялық мазасыздық, дағдарыс.

Директорлардың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарлары, психологтар, әлеуметтік педагогтар, сынып жетекшілері, инспекторлар үшін ұсынылады

МАЗМҰНЫ

Кіріспе..... 4

Мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамыту (дағдарыстық кеңес беру, ерекше назар аударатын балалармен жұмыс)

Петренко Е.А., канд.пед. «Психология» бейіні бойынша философия докторы (PhD), Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығы» КММ директоры	5
Қиын өмірлік жағдайдағы балалармен әлеуметтік жұмыс Кожевников М.В., филология ғылымдарының докторы, Оңтүстік Орал мемлекеттік гуманитарлық-педагогикалық университетінің профессоры	12
Отбасындағы суицидтік мінез-құлық пен зорлық-зомбылықтың алдын алу Лапчинская И. В., педагогика ғылымдарының кандидаты, Оңтүстік Орал мемлекеттік гуманитарлық-педагогикалық университетінің доценті	16
Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын психологиялық-педагогикалық проблема ретінде дамыту Уакбаева З.Т., педагогика ғылымдарының магистрі, Оңтүстік Орал мемлекеттік гуманитарлық – педагогикалық университетінің оқытушысы	22
Әулікөл ауданының психологиялық қызмет жұмысында қосымша білім беру және психологиялық қолдау аймақтық орталығының желілік үйлестірушісінің қызметі Алпеисова Г.А., Әулікөл ауданының білім бөлімінің «Әулікөл мектеп-гимназиясы» КММ педагог-психологы	25
Өңірлік психологиялық қолдау және қосымша білім беру орталығының Алтынсарин ауданының психологиялық қызметімен бірлескен қызметі Детянцева Л.А., Алтынсарин ауданы білім бөлімінің «Силантьев орта мектебі» КММ педагог-психологы	27
Әлеуметтік-психологиялық тренинг әдісімен жасөспірімдердің ситуациялық алаңдаушылығын психологиялық-педагогикалық түзету	

Акимова Н.А., «Сарыкөл ауданының психологиялық - педагогикалық түзету кабинеті» КММ педагог-психологы, әлеуметтік педагогы 30

Әлеуметтік желілердің мүмкіндіктерін пайдалану арқылы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына кеңес беру

В. П. Яценко, «Сарыкөл ауданының психологиялық – педагогикалық түзету кабинеті» КММ әлеуметтік педагогы 33

Кәсіби дамудың «дағдарысы»

Біржанова А. К., «Қамысты ауданының білім беру бөлімінің №1 Қамысты жалпы білім беретін мектебі» КММ педагог-психологы 36

«Мен зорлық - зомбылыққа қарсымын» - тренингі
Муханбетжанова А.А., «Амангелді ауданы білім бөлімінің Б. Қолдасбаев атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ педагог-психологы 38

«Қиын оқушылардың шығу себептері - тренинг»

Тулеубаева Ш. Б. «Амангелді ауданы білім бөлімінің Б.Қолдасбаев атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ педагог-психологы 40

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі..... 43

КІРІСПЕ

Мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамыту - бұл қызметкердің білімін, жеке қабілеттері мен қасиеттерін жетілдіру. Жалпы алғанда, құзырет аясында белгілі бір міндеттерді шешуге көмектесетін кәсіби қасиеттер қарастырылады. Білім мен тәжірибе жиынтығы **құзыреттіліктің** негізі болып табылады.

Дағдарыстық кеңес, дағдарыстық психотерапиямен қатар, сыни жағдайды бастан кешіруде психологиялық көмек көрсетуге бағытталған. Қиын жағдай адам өмірінде болып жатқан ішкі және сыртқы оқиғалармен байланысты. Мұндай оқиғалардың мысалдары болуы мүмкін: екіншісінің қолайсыз мінез – құлқы (сатқындық, үміттерді ақтамау, физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылық, бала мен ата-ана қарым-қатынасы және т.б.). Бұл жағдайлардың біріктіруші ерекшелігі-болған «қолайсыз оқиғаны» болдырмауға болмайды, ол өмірге беріледі.

Егер сыни жағдайды бастан кешірген адам бейімделудің жолын таппаса және өмірдің жаңа жағдайларымен келіспесе, оның психологиялық жағдайы өзгереді: ол жойқын тәжірибеге енеді.

Дағдарыстық кеңес беру шұғыл психологиялық көмек көрсетуден басталады, ол ең алдымен оның проблемасының мазмұнымен емес, оның жағдайымен жұмыс істеуге бағытталған.

Бүгінгі таңда біздің қоғамда болып жатқан өзгерістер бірқатар проблемаларды тудырды, олардың бірі «ерекше назар тобына» кіретін балаларды тәрбиелеу мәселесі.

«Ерекше назар аударатын топтың» барлық балалары - бұл ата-анасынан, туыстарынан және оларға жақын басқа адамдардан махаббат алмаған балалар. Ең бастысы, бұл өмірде оларға махаббат қажет. Осыған сүйене отырып, осы балаларға қатысты кез-келген әрекеттің негізі оларға деген сүйіспеншілік және олардың жеке басы мен тағдырына деген шынайы қызығушылық болуы керек. Сонда ғана олар байланысқа түсе алады.

Балалар әрдайым дерлік әкелер мен аналардың өмір салтын бейнелейді. Бірден айта кету керек, кез-келген педагогикалық әсер білім беру процесінде жағымды өзгерістерге әкелмейді, тек бала қабылдаған нәрсе ол үшін жеке маңызды болады.

МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ **(дағдарыстық кеңес беру, ерекше назар аударатын балалармен жұмыс)**

*Петренко Е.А., Қостанай облысы
әкімдігі білім басқармасының
«Психологиялық қолдау және қосымша*

*білім беру өңірлік орталығы» КММ
директоры, ғылым кандидаты,
«Психология» бейіні бойынша
Философия докторы (PhD), жоғары
санатты психолог*

Аннотация. Мақалада суицидтік мінез-құлықтың, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі себептері, сондай-ақ әрбір білім беру ұйымында қолданылуы тиіс тиімді профилактикалық іс - шаралар көтеріледі.

Қостанай облысында суицидтік жағдайлар, жыныстық қолсұғылмаушылық және әлеуметтік желілердің мониторингі бойынша статистикалық деректер келтіріледі.

Түйінді сөздер: *суицидтік дайындық, суицид, суицидтік мінез-құлықтың себебі, суицидтік мінез-құлықтың алдын алу, психологиялық әл-ауқаттың мониторингі.*

Құрметті конференцияға қатысушылар, бүгін біз **суицидтік мінез-құлықтың, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі себептерін, сондай-ақ әрбір білім беру ұйымында қолданылуы тиіс тиімді профилактикалық іс-шараларды талқылаймыз және талқылаймыз.**

Балалар мен жасөспірімдер арасында суицидтік мінез - құлықтың, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу-бұл, ең алдымен, жеке даму проблемаларының туындауының алдын алу, девиантты мінез-құлықтың алдын алу, әлеуметтенудің өзекті міндеттерін шешуге көмектесу (*оқу қиындықтары, эмоционалды-сауық саласының бұзылуы, білім беру және кәсіби бағытты таңдау, құрдастарымен, педагогтармен, ата-аналармен өзара қарым-қатынас проблемалары*). Оның міндеті-ұжымдарда суицидтік мінез-құлық пен суицидтік жағдайды қалыптастыруға ықпал ететін әлеуметтік және психологиялық алғышарттарды жою. Бұл миссия тәрбие жұмысы, психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Біздің басты міндетіміз-суицидтің алдын алу, балалар мен жасөспірімдердің өмірін елеусіз және қиын ететін себептерді жою. Сондықтан балалардың өзіне-өзі қол жұмсау және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу тиімділігі көп жағдайда барлық мамандардың жұмысына қызығушылық пен үйлесімділікке байланысты.

2019 жылдан бастап біздің облыста психологиялық қолдау және қосымша білім беру орталығы жұмыс істейді. Орталықтың негізгі **мақсаты**-балалар мен жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқының алдын алу, білім беру ұйымдарының педагог-психологтарына тиімді оқу-әдістемелік қолдау көрсету, білім беру процесінің барлық қатысушыларына білікті психологиялық көмек көрсету (*диагностика, консультациялар, тренингтер, түзету, психологиялық оңалту, әлеуметтік-психологиялық бейімдеу*).

Құрметті қатысушылар, Қостанай облысы бойынша статистикалық деректерді өткен жылдармен салыстыра отырып келтіргім келеді. Қазір облыста шиеленіскен жағдай – балалар мен жасөспірімдердің суицидінің жоғары деңгейі қалыптасуда.

2018 жылы **50** суицид оқиғасы тіркелді, оның **12-і** аяқталды, **38** әрекет.

2019 жылы **35** суицид оқиғасы тіркелді, оның **11-і** аяқталды, **24** әрекет. Осылайша, өңірде жасөспірімдер суицидінің деңгейі **30%** - ға төмендегені байқалды.

Ағымдағы жылы **12** суицидтік жағдай тіркелді: кәмелетке толмағандар арасында **7** суицид және **5** суицид әрекеті, **2020** жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда **20** жағдай жасалды, оның ішінде **4** суицид, **16** суицид әрекеті.

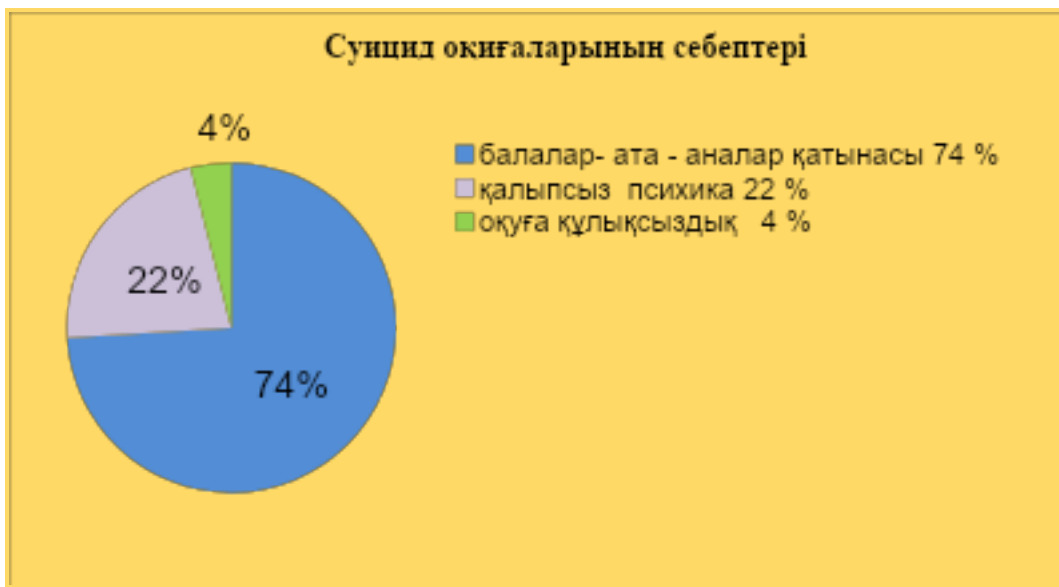
Біз әрекеттер санының азаюымен аяқталған суицидтер санының өсуін байқаймыз.

Облыс бойынша кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтік жағдайлар бойынша статистика.

Тоқсан	Суицидтер				Әрекеттер				Суицидтік жағдайлардың барлығы			
	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021
1 тоқсан	2	2		1	10	6			12	8		1
2тоқсан	6	1		4	7	6	8	3	13	7	8	7
3тоқсан	2	4	4	1	7	7	8	2	9	11	12	3
4 тоқсан	2	4	2	1	14	5	1		16	9	3	1
ЖИЫНЫ	12	11	6	1	38	24	17	3	50	35	23	12

2021 жылы **12** өзіне - өзі қол жұмсау оқиғасының **73%** (9 адам) толық ауқатты отбасылардан шыққан балалар, **27%** (3 адам) толық емес ауқатты отбасылардан шыққан балалар жасаған. Суицидтердің жас санаты **12-ден 17** жасқа дейін өзгереді. Оның ішінде **6** ұл, **6** қыз бала бар. Жағдайлардың **90%-ы** ата-аналармен жанжал, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты бұзу мәселесі бойынша жасалады.

Біз кәмелетке толмағандардың суицидтік мінез-құлқының әрбір фактісін зерделедік және талдадық, негізгі себептерді анықтадық: бала-ата-ана қарым-қатынастарының бұзылуы, тәрбиенің авторитарлық стилі, отбасындағы жанжал қатынастары, бұл балалардың ата-аналарынан көмек сұрауға және проблемалық, даулы жағдайларды сындарлы шешуге деген сенімділіктің, психологиялық мүмкіндіктің болмауына әкеледі.



Орталық кешенді жұмыс жүргізеді: әрбір суицид оқиғасының себептері мен факторлары зерттеледі, психологиялық қызметтерге мониторинг жүргізу және әдістемелік көмек көрсету үшін өңірлерге шығатын **ұтқыр топтың** жұмысы форматында психологиялық, консультациялық көмек көрсетіледі.

Суициденттердің әрқайсысымен (суицидке талпыныс жасағандармен) оларды психологиялық сүйемелдеуді (диагностикалық және түзету іс-шараларын жүргізу, балалармен және олардың ата-аналарымен жеке әңгімелесулер мен консультациялар жүргізу, отбасылардағы өзара қарым-қатынастарды анықтау мақсатында тұрғылықты жеріне бару), ата-аналармен профилактикалық және түсіндіру жұмысын (тәлімгерлерді бекіту, жеке жұмыс жоспарларын жасау) қамтитын постпревенция бойынша жұмыс жүзеге асырылады.

Жазғы каникул кезінде «ерекше назар аударатын топ» балаларымен «ерекше назар аударатын» топ балаларын психологиялық қолдауға ықпал ететін немесе профилактикалық есепке алудың басқа да түрлерінде тұратын жазғы психологиялық алаңдардың жұмысы ұйымдастырылды (жаздың қорытындысы бойынша қамту 20 мыңнан астам адамды құрады).

Құрметті әріптестер, сіздерге облыс бойынша 2021 жылға үлгі көрсетемін.

Мысалы: 14 жастағы ана мен қыз арасында шаш қиюға байланысты жанжал болды. Қыз кекілін кесіп тастады, анасы бұл әрекетке наразы болды. Таңертең әдеттегідей, қыз мектепке жиналып, ағасымен бірге әдеттегі жолға түсті, бірақ ол сыныпта пайда болған жоқ, бірақ өзін-өзі өлтірген көпірде болды. Бұған дейін ол сыныптастарына көпірде не бар екенін және өлгісі келетінін, көпірден секіргісі келетінін жазды, ол анасынан басқа ешкімге айтпауды өтінді. Сыныптастары оған ешкім сенген, жазған смс үшін, ол қайтып келді, мектепке. Мұндай хабарламалардан қорыққан студенттер сынып жетекшісіне бірнеше рет қызға хабарласуға тырысқанын айтты, өйткені ол сабақта болмаған.

Жағдайды анасына хабарлағаннан кейін сынып жетекшісі, психолог және Директордың ТЖ жөніндегі орынбасары таксимен көпірге келіп, қыздың сөмкесін тауып, оны суда көрді. Қызды құтқару мүмкін болмады. (оқиға Арқалық қ. болған)

Бұдан әрі суицид неге болатындығын, балаларды үмітсіз әрекетке итермелейтіндігіне сіздердің назарларыңызды аударғым келеді. суицидке бейімділік дайындығы туындайды - бұл көтере алмаушылық жан ауруын. Суицид - адамның отбасында балалық шақта қалыптасатын қауіпсіздіктің негізгі қажеттілігі бұзылған кездегі қиын жағдай. Ата-аналар баланы қабылдамайды, қорлайды және қорлайды, зорлық-зомбылық жасайды ол біртіндеп қауіпсіздік сезімін жоғалтады, ата-анасымен эмоционалды байланысы үзіледі. Ол бас тартуды жасырын түрде де сезінеді: «Сен біздікі емессің, сен бізге ұқсамайсың. Неліктен сіз басқалар сияқты емессіз?». Суицидтің негізгі себебі-отбасындағы жанжал:

Мысал: 15 жастағы баланың өзіне-өзі қол жұмсауының белгісіз себебі болған жағдай, ата-анасы жасөспірімге ересектердің тұрмыстық мәселелерін шешуді, физикалық еңбек міндеттерін жүктейтін, жағдайлар мен шектеулер қоятын, баланың пікірі мен қалауын ескерместен авторитарлық тәрбие әдісін қолданатын суицид жағдайы. Жасөспірімнің нәзік психикасы дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік бермейді. Қайғылы жағдай (оқиға Федоровкада)болды.

Балаларды өздерін құрметтеуге және бағалауға үйрету, өздерін жақсы қасиеттері мен кемшіліктерімен қабылдау, оларға шамадан тыс талаптар мен күтулерді ұсынбау өте маңызды, бұл балаларға ауыртпалық әкелуі мүмкін.

Әлеуметтік желілерді бақылауға үлкен мән беріледі. Ағымдағы жылдың 9 айының қорытындысы бойынша 41 суицидтік қоғамдастыққа 231 қатысушы анықталды, кәмелетке толмағандардың жеке тұлғалары анықталды, түсіндіру және алдын алу жұмыстары жүргізілуде, оқушылармен және олардың ата-аналарымен жеке түзету жұмыс жоспарлары жасалады. Осы қауымдастықтарға тіркелудің себептерін зерттей отырып, балаларды қызығушылық (суретке қарау, музыка тыңдау), жалғыздық сезімі және депрессиялық күй қызықтырады деп айта аламыз.

Бұдан басқа, психологиялық салауаттылыққа мониторинг жүргізу жолымен, оның ішінде «Алем Mental» ақпараттық-талдау жүйесі қызметі арқылы білім алушылардың психоэмоционалдық жай - күйін бақылауды күшейту бойынша жұмыс жүргізілуде (пилот ретінде Қостанай қаласының 12 мектебі-ОМ анықталды №№ 2, 4, 9, 11, 14, 16, 18, 29, 22, 23, 122,).

Сондай-ақ, біздің аккаунтарымызда белсенді жұмыс жүргізіледі, онда мамандар ата-аналар қауымдастығымен өзекті тақырыптар бойынша диалогтар талқылайды және жүргізеді, сондай-ақ күніне 3 рет ірі интернет-пабликтерде (Фейсбук, Одноклассники, ВКонтакте, Instagram) аккаунттарды тікелей қосады, онда 3100-ден астам пост орналастырылған (балалар мен ата-аналардың өзара қарым-қатынасы, салауатты өмір салты, өмірге деген оң көзқарас және т.б.).

Бүгінгі күні-тікелей қосылулар саны **70000** астам адамды қамти отырып, шамамен **800** эфирлерді құрайды. Онлайн-қосылулар барысында психологиялық қолдау мамандары бала-ата-ана қарым-қатынасының негізгі аспектілері туралы айтып қана қоймай, әлеуетті клиенттердің туындаған сұрақтарына да жауап береді.

Бұдан әрі, Сіздің назарыңызды кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтік мінез-құлықтың, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, буллингтің, кибербуллингтің қолданыстағы проблемаларын шешу нысандарының бірі ретінде тәулік бойы жұмыс істейтін «**сенім телефонының**» (37-08-58, 8-708-087-42-01) әрекетіне аударғым келеді.

Жағдайлар болады, бала қандай да бір себептермен ата-анасымен мәселелерін талқылай алмайды немесе бала тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды, содан кейін сенім телефонына құпия түрде жүгіну оған өмірдегі қиын жағдайларды шешуге, білікті психологтардың көмегін алуға көмектеседі.

2021 жылдың 9 айында өңірлік орталықтың сенім телефонына **1304** қоңырау келіп түсті, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша **203** қоңырау.

Біздің орталықтың білікті психологтары кәмелетке толмағандар мен олардың ата-аналарына психологиялық, түзету көмегін көрсетеді, **2021 жылдың 9 айында 586 күндізгі кеңес** өткізілді, оның ішінде 127 тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша. Кеңес беру барысында проблемалар мен оның себептерін анықтау үшін негізінен проективтік әдістерді (*құм-терапия, ертегі-терапия, арт-терапия, көкнәр*), диагностикалық әңгіме мен бақылауды қолдану арқылы диагностика жүргізілді. Орталық мамандары кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуде жаңа тәсілдер мен әдістерді қолданады.

Қолданылған әдістер одан әрі дамыту және кеңес беру жұмыстарын жоспарлауға, сондай-ақ қиындықтарды жеңу үшін ата-аналарға ұсыныстар беруге мүмкіндік берді.

Мен Сіздің назарыңызды маңызды емес тақырыпқа аударғым келеді, соңғы уақытта кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қылмыстардың өсуі қоғамның маңызды мәселелерінің бірі болып табылады және жаһандық сипатқа ие, өйткені оның құрбандары халықтың ең осал санаты-балалар.

Иә, 9 айдың қорытындысы бойынша облыста осындай **63** қылмыс тіркелді, яғни **44%**-ға өсті (28-ден 63-ке дейін), оның ішінде **үштен бірін** (22) жақын туыстары жасады (*өгей әкелері-12, әкелері-5, туыстары-5*).

Анықтама: зорлау фактілері-17, сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері-13, 16 жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас саны - 25, жас балаларды азғыру-7.

Осы қылмыстардың ең көп саны **Қостанай ауданында (17), Қостанай қаласында (13), Рудный қаласында (7), Сарыкөл ауданында (6), Жіміқара ауданында (5) тіркелді.**

Әрбір осындай факт – отбасы үшін де, біз үшін де **қайғылы жағдай**. Қылмыстық қол сұғушылықтың себептері отбасында, тәрбиеде, ата-ананың күйзелісінде болатыны анық.

Бүгінгі күні облыста **9** мыңнан астам кәмелетке толмаған (9277) өгей әкелері және бірге тұратын аналары бар отбасыларда (7008), **362** бала - қорғаншы немесе қамқоршы болып табылатын отбасыларда (237) тәрбиеленеді. Бұл статистикаға әлеуметтік осал отбасыларда тұратын **20** мыңнан астам баланы қосамыз.

Мысал. 14 жастағы кәмелетке толмаған бала екі жыл бойы тәрбиешінің зорлық-зомбылық әрекеттеріне ұшырады. Қыз балалар үйінде тұрды. Ол болған оқиға туралы ешкімге айтпады, оны қорқытты. Бірінші жағдайдан кейін бұл екі жылға созылды. Кәмелетке толмаған адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына қатысты бұл қылмыс қыз үмітсіз жағдайдан ағасына қоңырау шалып, бәрін айтқаннан кейін ғана белгілі болды.

Орталық мамандары тәрбиеленушілерге және қызыл аймақта болған балаларға дереу білікті көмек көрсетті. Алдағы уақытта өтініштер бойынша білікті түзету көмегін жүйелі түрде көрсетеміз.

Сондай-ақ балалар үйі тәрбиеленушілерінің психоэмоционалдық жағдайын жақсарту үшін біз Қостанай облысының Прокуратурасымен бірлесіп, кәмелетке толмағандармен психокоррекциялық жұмыс жүргіздік. Бірлескен жұмыстың мәні біздің мамандар мекемелердің тәрбиешілері мен тәрбиеленушілерімен кездесіп, психоэмоционалдық жағдайды нығайтуға бағытталған қызықты, интерактивті, оқыту кездесулерін өткізеді. Осылайша, балалар үйінің **25** педагогымен **250** тәрбиеленушімен жұмыс жасалды.

Кәмелетке толмағандардың тұрақсыз психоэмоционалды жағдайының тағы бір факторын атап өткім келеді. Covid-19 коронавирустық инфекциясының таралуының алдын алуға байланысты оқушылар Қашықтықтан оқытуға көшірілді және қазір оқушылар сыныпта ауырып қалған балаларды анықтауға байланысты Қашықтықтан оқытуға ауыстырылуда, осылайша олар көп уақытын үйде ата-аналарымен бірге өткізеді. Қашықтықтан күндізгі оқу форматына көшу көптеген студенттер үшін күйзеліске айналады, бұл әл-ауқатқа, оқу үлгеріміне, балалармен және ересектермен қарым-қатынасқа теріс әсер етеді. Тұрақты **оқыту форматына бейімделу** үшін көп уақыт қажет. Балалар мен жасөспірімдер үшін бұл қиын кезеңде олар әсіресе ересектердің қолдауы мен назарын қажет етеді.

Психологтардың біліктілік деңгейі де бар екенін атап өткім келеді. Бүгінгі таңда **443** психологтың жартысына жуығы жұмыс өтілі 0-ден 5 жылға дейін. Оны шешу үшін облыстың әр өңіріндегі психологиялық қызметтердің жұмысын үйлестіретін тәжірибелі психологтар **қатарынан өңірлік орталықтың 20 желілік үйлестірушісі** енгізілді.

Осылайша, ағымдағы жылдың қаңтар-ақпан айларында орталық «бастауыш педагог-психолог мектебі» облыстық жобасы аясында 7 оқыту сабағын өткізді. Бұл жобаның мақсаты-Қостанай облысының орта,

техникалық және кәсіптік, қосымша білім беру ұйымдарының жас педагог-психологтарын қолдау, олардың кәсіби өсуіне және кәсіби құзыреттілігін арттыруға жәрдемдесу, олардың жеке педагогикалық қабілеттерін ашу, сондай-ақ тұрақты өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру қажеттілігін қалыптастыру. Жоба жас педагог-психологтың кәсіби сауаттылығын арттырудың тиімді нысаны болып табылады, әр түрлі жұмыс түрлерін онлайн-ұйымдастыру форматында: семинарлар, практикумдар, консультациялар, сауалнама жүргізу, өздігінен білім алу және т.б. жалпы **100 педагог-психологты** қамту. Одан әрі оқытылған педагог-психологтар білім беру ұйымдарында (*мектептер, ТжКБ*) оқыту сабақтарын өткізді.

Сабакқа қатысқан оқытылған педагогтардың саны **1343** адам. Қостанай облысы бойынша сынып және кураторлық сағаттардың жалпы саны 91.

Жобаға қатысқан облыстың 100 Бастауыш педагог-психологтарының 60 - ы ғана оқытудан сәтті өтіп, сертификат алды. Сондай-ақ, бастауыш психолог мектебін табысты бітірген психологтар «Шығармашыл психолог» байқауына қатысты.

Аутодеструктивті мінез-құлық пен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша жұмыс бағыттарының бірі **ата-аналармен жұмыс** болып табылады. 2021 жылдың 1 тоқсанында «Отбасылық клуб» жобасы бойынша Қостанай облысының 380-нен астам мектебінде және **30 ТжКБ**-да кездесулер өткізілді. **Жалпы саны 97737** ата-аналар қауымдастығынан **75500 (77%)** астам адамды қамтыған 1600 кездесу. Бұл отбасылық тәрбиедегі, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастардағы жағдайлардың өзгеруі, өмірге төзімділік пен өзіне және әлемге оң көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді.

16.03.2021 жылы өңірлік орталық «**бұл әлем қандай керемет, қарашы!"** Қостанай облысы мектептерінің 5-11 сынып оқушылары мен техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының 1-2 курс оқушылары үшін.

Сынып сағатының **мақсаты:** өмірге төзімділікті, стресске төзімділікті, позитивті өзін-өзі тануды және проблемалық өмірлік жағдайларда сындарлы мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру. Сынып сағаты аясында теориялық және практикалық тапсырмаларды орындауға 2 блок қарастырылды. Сынып сағаты орталық мамандарының қатысуымен аралас форматта (*онлайн және офлайн*) өтті. Жасөспірімдер үшін тақырыптың өзектілігін ескере отырып, сынып сағатының әдістемелік сүйемелдеуі әзірленді: өмірге төзімділік, күйзеліске төзімділік дағдыларын дамыту, проблемалық жағдайларды шеше білу бойынша әдістемелік ұсынымдар, бейнероликтер, буклеттер, жадынамалар. Қостанай облысы бойынша ТжКББ ұйымдарының оқушылары мен мектеп оқушыларының жалпы қамтылуы 65022 адамды құрады.

26.08.2021 ж. «ПҚЖҚББӨО орталығының желілік үйлестірушілері» жобасының бірінші отырысы өтті, оған облыстың білім беру ұйымдарының 20 педагог – психологы қатысты. Жобаның мақсаты: Қостанай облысының Білім беру ұйымдарында психологиялық қызметтің жұмыс сапасын арттыру, облыс педагог-психологтарын уақтылы әдістемелік қолдау, кәметке

толмағандар арасында суицидтің, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, буллинг пен кибербуллингтің алдын алу бойынша жұмысты күшейту.

08.09.2021 ж. «Кәмелетке толмағандар арасында суицид пен тұрмыстық зорлық – зомбылықтың алдын алу бойынша белсенді нысандар мен әдістер» атты оқыту вебинарына Қостанай облысының білім беру бөлімдерінің әдіскерлері, директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарлары, желілік үйлестірушілер, педагог-психологтар, сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестіктерінің басшылары қатысты. Вебинардың мақсаты: Қостанай облысының Білім беру ұйымдарында психологиялық қызметтің жұмыс сапасын арттыру, облыс педагог-психологтарын уақтылы әдістемелік қолдау, кәмелетке толмағандар арасында суицидтің, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша жұмысты күшейту. Қатысушылардың жалпы саны: **100 адам.**

Жалпы Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығы білім беру процесінің барлық қатысушыларына білікті көмек көрсету, ата-аналар мен оқушылардың психологиялық сауаттылығын арттыру бойынша тиімді жұмыс жүргізді.

Әрине, кез – келген білім беру процесі, сондай-ақ өсу кезеңдері және ата-аналармен қарым-қатынастың өзгеруі үлкен эмоционалды жүктеме болып табылады. Өсіп келе жатқан адам үшін қиын кезеңде ол жалғыз болмауы керек. Сондықтан біздің орталықтың негізгі миссиясы-травматикалық тәжірибенің салдарын азайту және жеңу және қиын өмірлік жағдайға тап болған кәмелетке толмағандарға, сондай-ақ отбасылар мен мұғалімдерге көмек көрсету.

ҚИЫН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙДАҒЫ БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС

*Кожевников М.В., филология
ғылымдарының докторы, Оңтүстік
Орал мемлекеттік
гуманитарлық-педагогикалық
университетінің профессоры*

Аннотация. Мақалада өмірлік қиын жағдайдағы балалардың проблемалары - ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар; мүгедек балалар; мүмкіндігі шектеулі балалар; Қарулы және ұлтаралық қақтығыстардың, экологиялық және техногендік апаттардың, табиғи апаттардың құрбаны болған балалар; босқындар мен мәжбүрлі қоныс аударушылардың отбасыларынан шыққан балалар; төтенше жағдайларда қалған балалар; зорлық - зомбылық құрбандары; тәрбиелеу колонияларында бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жатқан балалар; тұрмысы төмен отбасыларда тұратын балалар; мінез - құлқындағы ауытқулары бар балалар;; өмір сүру жағдайлары нәтижесінде объективті түрде бұзылған және бұл жағдайларды өз бетінше немесе отбасының көмегімен жеңе алмайтын балалар.

Түйінді сөздер: ата - анасының қамқорлығынсыз қалған, мүмкіндіктері шектеулі, зорлық-зомбылыққа ұшыраған, тәрбиелеу колонияларында бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жүрген балалар.

Қиын өмірлік жағдайда жүрген балалар - ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар; мүгедек балалар; денсаулық мүмкіндіктері шектеулі, яғни дене және (немесе) психикалық дамуында кемшіліктері бар балалар; Қарулы және ұлтаралық жанжалдардың, экологиялық және техногендік апаттардың, дүлей зілзалалардың Құрбан балалары; босқындар мен мәжбүрлі қоныс аударушылардың отбасыларынан шыққан балалар; төтенше жағдайларда қалған балалар; зорлық - зомбылық құрбаны балалар; тәрбиелеу колонияларында бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жатқан балалар; арнаулы оқу - тәрбие мекемелерінде, ; тұрмысы төмен отбасыларда тұратын балалар; мінез-құлқындағы ауытқулары бар балалар; қалыптасқан мән-жайлар нәтижесінде тіршілік әрекеті объективті түрде бұзылған және осы мән-жайларды өз бетінше немесе отбасының көмегімен еңсере алмайтын балалар.

Қиын өмірлік жағдайдағы балалардың санатын толығырақ қарастырайық.

1. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар.

Жетім балалардың саны елдегі әлеуметтік - экономикалық әл-ауқаттың төмендеуіне тікелей пропорционалды түрде артып келеді. Балалар бірнеше себептерге байланысты ата-анасының қамқорлығынсыз қалады. Көбінесе бұл ата-ана құқығынан айыру.

2. Мүмкіндігі шектеулі балалар (дамуында ерекшеліктері бар: психикалық және/немесе физикалық).

Бала мүгедектігінің себептері генетикалық факторларға, ата-аналардың өмір салтына (нашақорлық, алкоголизм және ауытқудың басқа түрлері) байланысты құрсақішілік дамудың бұзылуы болуы мүмкін; босану жарақаттары, сондай-ақ әр түрлі генездегі кейінгі жарақаттар.

Көбінесе даму ерекшеліктері бар балалар үйде тұрады және оқиды. Қазіргі уақытта инклюзивті оқыту дамыған, оның жағдайында мүмкіндігі шектеулі балалар өз құрдастарымен бір ортада өмір сүруге және оқуға мүмкіндік алады.

Қазіргі уақытта мүгедек балаларды әлеуметтендіру және бейімдеу, оларды еңбек дағдыларына үйрету бойынша әлеуметтік жобалар мен бағдарламалар әзірленуде, оларды дені сау құрдастар ортасына интеграциялау бойынша бағдарламалар енгізілуде. Балалардың дамуының алғашқы кезеңінде әртүрлі ақауларды анықтау маңызды фактор болып табылады. Қазір бүкіл ел бойынша дамуында ауытқулары бар немесе қауіп тобына жататын балалары бар ата-аналар жүгіне алатын үш жасқа дейінгі балаларға арналған ерте көмек қызметі жұмыс істейді.

3. Ұлтаралық (оның ішінде қарулы) жанжалдардың, экологиялық және техногендік апаттардың, дүлей зілзалалардың құрбандары болған балалар; босқындар мен мәжбүрлі қоныс аударушылардың отбасыларынан шыққан балалар; төтенше жағдайларда қалған балалар (террористік актілердің, шабуылдардың, оқшау соғыстардың құрбандары).

Мұндай балалардың басты проблемасы-олардың тұрғылықты жерін өзгертуге байланысты тәжірибелеріне аз көңіл бөлу. Бірақ олар тіпті ересектер шеше алмайтын бірқатар мәселелерге тап болады. Тұрғылықты жерімен бірге балалар мектепті, әлеуметтік шеңберді, әдеттегі демалыс пен ойын-сауық орындарын ауыстырып, жаңа ортаға бейімделуі керек. Көбінесе төтенше жағдайға тап болған балалар жақын туыстарын, тіпті ата-аналарын жоғалтады. Әрине, олардың бәрі шығынға ұшырайды.

4. Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалар, соның ішінде отбасында.

Қатыгез бала ерте жастан бастап терең жарақатпен өмір сүреді. Бала, әдетте, жарақаттың себебін басқалардан мұқият жасырады, жарақаттан болатын ауырсыну оны өмір бойы азаптауы мүмкін.

Зорлық-зомбылық түрлері:

- баланы ұрған кезде физикалық зорлық-зомбылық, денеде ұрып-соғу іздері қалуы мүмкін немесе тамақтандырылмауы мүмкін,
- жыныстық зорлық-зомбылық,
- психологиялық зорлық-зомбылық, баланы барлық жағынан қорлағанда, оқшаулағанда, оған өтірік айтады және қорқытады.

Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балаларға көмектесудегі басты рөлді осы қиын жағдайды ерте анықтау атқарады. Баланың депрессияға ұшырағанын, ренжігенін байқау үшін айналамыздағы балаларға мұқият болу керек.

Кішкентай адам үшін отбасындағы зорлық-зомбылық ең қорқынышты болуы мүмкін, оған ешкім оны ешқашан қорғамайтын сияқты, шағымданатын ешкім жоқ. Ақыр соңында, азаптаушылар – бұл оның ең жақын адамдары, ата-аналары, олар жеке себептермен маскүнем, нашақор, діни фанатик болған немесе ақыл-есі дұрыс емес адамдар.

5. Тәрбие колонияларында бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жатқан балалар; арнайы оқу-тәрбие мекемелеріндегі балалар.

Әдетте, мұндай балаларға мінез-құлықтан ауытқуға ұмтылу немесе девиантты мінез-құлық, яғни қоғамда қабылданған нормаларға сәйкес келмейтін мінез-құлық тән.

Мінез-құлықтағы ауытқу себептері:

- әлеуметтік-педагогикалық қараусыздық, тәрбиенің ерекшелігі; - отбасылық күйзеліс, нәтижесінде бала терең психологиялық ыңғайсыздықты сезінеді; - баланың жеке ерекшеліктері: дамуындағы ауытқулар, өсудің өтпелі кезеңдері;
- өзін-өзі тану және өзін-өзі көрсету мүмкіндігінің болмауы; - қадағалаусыздық.

Балалардың осы санатына көмектесу үшін девиантты мінез-құлық көріністерінің алдын-алу және алдын-алу өте маңызды. Қазіргі әлемде девиантты мінез – құлықтың жиі кездесетін түрлері тәуелділіктің әртүрлі формаларымен ұсынылған-алкоголь, темекі, есірткі, компьютер.

ОТБАСЫНДАҒЫ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПЕН ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ

*Лапчинская И.В., педагогика
ғылымдарының кандидаты, Оңтүстік
Орал мемлекеттік
гуманитарлық-педагогикалық
университетінің доценті*

Аннотация. Мақалада баланы тәрбиелеу, оның денсаулығы мен әл-ауқатына қамқорлық, қатыгездік, сондай-ақ балалар мен жасөспірімдердегі суицидтік мінез-құлықтың негізгі себептері, суицид түрлері, ересектерге арналған ұсыныстар қарастырылады. Ресей Федерациясындағы суицид туралы Статистика келтірілген.

Түйінді сөздер: қатыгездік, физикалық зорлық-зомбылық, психологиялық зорлық-зомбылық, жыныстық зорлық-зомбылық, суицид.

Баланы тәрбиелеу, оның денсаулығы мен әл – ауқатына қамқорлық жасау-бұл ата-анадан физикалық және рухани күш, материалдық құралдар мен шыдамдылықты қажет ететін көп уақытты қажет ететін процесс.

Жылдан жылға қатыгез қарым-қатынаста болатын балалардың саны артып келеді.

«Проблемалық» ересектер баланың кінәсі емес, оның бақытсыздығы мен бақытсыздығы. Балаларға қиянат жасау-бұл ұрып-соғу, жарақат алу, жыныстық қысым көрсету және ересектердің баланың денесін бүлдірудің басқа тәсілдері ғана емес. Бұл қорлау, қорлау, немқұрайдылықтың әртүрлі түрлері, баланың жанын ауыртады.

Балаларға қатысты қатыгездік әлеуметтік жағынан бұзылған, отбасын құра алмайтын, жақсы ата-ана бола алмайтын адамдарды қалыптастырады. Зорлық-зомбылықтың қауіпті әлеуметтік салдары-қатыгездіктің одан әрі көбеюі.

Балаларға қатысты қатыгездік-бұл жарақат алуға, дамудың бұзылуына, баланың өліміне әкеп соққан немесе оның құқықтары мен әл-ауқатына қауіп төндіретін ересектердің немесе құрдастардың қасақана немесе абайсызда қарауы немесе әрекеті.

Біздің еліміздегі балаларға қатысты қатыгездікке жол беріле ме? Мұндай жағдайларда қандай нормативтік құжаттарды басшылыққа алу керек?

Бұл мәселені реттейтін негізгі құжат БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы болып табылады. Конвенция мемлекеттің балаларды қатыгездіктен қорғау міндеттемесін қарастырады. Қатысушы мемлекеттер «бірде-бір баланы азаптауға немесе басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне ұшыратпауды» қамтамасыз етуге тиіс (37-б. «а» т.). Конвенцияның 19-бабында баланың құқықтарын тәндік немесе психикалық зорлық-зомбылықтың, қорлаудың немесе теріс пайдаланудың, қамқорлықтың немесе ұқыпсыз қараудың, дөрекі қараудың немесе қанаудың барлық нысандарынан қорғау қажеттілігі белгіленген (Бала құқықтары туралы Конвенцияның 19-бабы).

Балаларға қатысты қатыгездіктің бірнеше түрі бар:

1. Физикалық зорлық-зомбылық
2. Психологиялық немесе эмоционалды теріс пайдалану
3. Жыныстық зорлық-зомбылық
4. Баланың қажеттіліктерін елемей.

Физикалық зорлық - зомбылық-баланың денсаулығына зиян келтіретін, оның дамуын бұзатын немесе өмірін бұзатын ата-аналардың немесе оларды алмастыратын адамдардың, тәрбиешілердің дене жарақаттарын, түрлі дене жарақаттарын келтіруі. Физикалық зорлық-зомбылық баланы есірткіні, алкогольді қолдануға, оған улы заттарды немесе дәрі-дәрмектерді беруге, сондай-ақ тұншығу немесе суға бату әрекеттерін де қамтиды.

Психологиялық (эмоционалды) зорлық - зомбылық-баланы үнемі немесе мезгіл-мезгіл ауызша қорлау, ата-анасынан, қамқоршыларынан, мұғалімдерінен қорқыту, оның адамдық қадір-қасиетін қорлау, кінәлі емес деп айыптау, балаға ұнамсыздықты көрсету, ұнамсыздық.

Зорлық-зомбылықтың бұл түрі сонымен қатар үнемі өтірік айтуды, баланы алдауды (нәтижесінде ересектерге деген сенімін жоғалтады), сондай-ақ баланың жас ерекшеліктеріне сәйкес келмейтін талаптарды қамтиды. То есть, это периодическое, длительное или постоянное психическое

әсері баланың тежелген тұлғаны дамыту және әкеліп соқтыратын патологиялық қалыптастыру мақсатында қолданады.

Зорлық-зомбылықтың психикалық формасына мыналар жатады:

- ашық қабылдамау және баланы үнемі сынға алу;
- баланың атына ашық түрде төнген қауіп;
- баланың қадір-қасиетін қорлайтын түрде айтылған ескертулер;

* баланың құрдастарымен немесе басқа маңызды ересектермен қарым-қатынасын әдейі шектеу;

өтірік айту және ересектердің уәделерін орындамау;

* балада психикалық жарақат тудыратын бір реттік өрескел психикалық әсер.

Жыныстық зорлық-зомбылық-бұл баланың келісімі бойынша немесе онсыз ересектермен жыныстық қатынасқа соңғы қанағаттану немесе пайда алу мақсатында тарту. Баланың жыныстық қатынасқа келісімі оны зорлық-зомбылықсыз деп санауға негіз бермейді, өйткені баланың ерік-жігері жоқ және өзі үшін барлық жағымсыз салдарды болжай алмайды. Жыныстық азғындыққа баланы жезөкшелікке, порнобизнеске тарту да жатады.

Баланың мүдделері мен мұқтаждықтарын елемей - бірқатар объективті себептерге (кедейлік, психикалық аурулар, тәжірибесіздік) байланысты және онсыз баланың тамаққа, киімге, тұрғын үйге, тәрбиеге, медициналық көмекке деген негізгі қажеттіліктері мен қажеттіліктерін тиісті түрде қамтамасыз етудің болмауы. Балаларға немқұрайды қараудың әдеттегі мысалы-оларды қараусыз қалдыру, бұл көбінесе жазатайым оқиғаларға әкеледі.

Балаларға қатысты кез-келген қатыгездік баланың физикалық және психикалық денсаулығын бұзады, оның толық дамуына кедергі келтіреді.

Өкінішке орай, кейбір отбасыларда олар балаларды физикалық түрде жазалайды және физикалық жазалар балалардағы барлық жақсы қасиеттерді бұзады, оларда өтірік пен екіжүзділіктің, қорқақтық пен қатыгездіктің дамуына ықпал етеді, үлкендерге ашуланшақтық пен жеккөрушілік тудырады.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың көптеген жағдайлары бір ұрпақтан екінші ұрпаққа өтетін зорлық-зомбылықтың қатал шеңберіне негізделген. Бала кезіндегі қатыгездікке ұшыраған барлық ата-аналардың үштен бірі өз балаларымен жаман қарым-қатынаста.

Ата-аналардың тағы бір үштен бірі әдетте балаларына қатыгездік танытпайды.

Алайда, олар мұны стресс жағдайында жасай алады. Мұндай ата-аналар ешқашан балаларды қалай жақсы көруді, олармен сөйлесуді және оларды тәрбиелеуді үйренбеген.

- ✓ Отбасындағы балаларға қатысты қатыгездіктің салдары:
 - ✓ діни секталарға кету;
 - ✓ қылмыстық және фашистік бағыттағы бейресми топтарға бірігу;
- Отбасындағы балаларға қатысты қатыгездіктің салдары:
- діни секталарға кету;
 - қылмыстық және фашистік бағыттағы бейресми топтарға бірігу;

Суицид дегеніміз не-батырлық немесе әлсіздік?! Бүгін біз мұны түсінуге тырысамыз.

Біз өмірді таңдаймыз, олар өлім. Біз хаттар жазамыз, олар өлім туралы жазбалар. Біз болашаққа жоспар құрамыз, оларда ... олардың болашағы жоқ. Біз және олар әртүрлі әлемдерден шыққан сияқты. Бірақ осы жолдарды оқып, өз-өзіне қол жұмсауды шешкендер арасындағы алшақтық қаншалықты үлкен? Бұл қадамды жасау үшін адам қаншалықты өзгеруі керек? Тек қадам. Олар өз-өзіне қол жұмсамады, бірақ осы стигмамен қайтыс болды. Олар өлуді жалғастыруда.

Суицид (лат. «өзін өлтіру») - бұл өзін-өзі өлтіру. Басқаша айтқанда-өз-өзіне қол жұмсау, ерікті немесе мәжбүрлі, бұл Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің «өз-өзіне қол жұмсау» бабы бойынша жазаланады.

Психологиялық мағынасы суицид жиі жасалады ден қою, алып тастау аффективного мінез-құлық, күтім жасау, өшіру ауыр өмірлік жағдай. Өзіне-өзі қол жұмсауға әкелетін дағдарыстағы жалпы эмоция-бұл үмітсіздік пен дәрменсіздік эмоциясы. Көбінесе жасөспірімдерде бұл эмоция шатасу мен мазасыздықпен көрінеді.

➤ Қайғылы статистика!!!

- Өз - өзіне қол жұмсау саны бойынша Ресей әлемде-2 орын алады.
- Балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицид саны бойынша-1 орын.
- Жыл сайын кәмелетке толмағандар 1,5 мыңнан астам өз-өзіне қол жұмсайды.

- 100 мың балаға шаққанда-19,8 суицид жағдайы.
 - Соңғы жылдары 10-14 жастағы балалар арасында суицид жиілігі 100 мыңға 3-тен 4 жағдайға дейін.
 - 15-19 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында-19-20 жағдай.
 - Бұл халықтың осы жас санаты бойынша орташа әлемдік көрсеткіштен 2,7 есе асады
- Ең суицидтік қауіпті-үш жас:
- 14-24 жас;
 - орташа 45-50 жас;
 - кәрілік 70жастан кейін

Статистикаға сәйкес, суицидтердің ең көп саны күзде (қазан айында) және көктемде (сәуір, мамыр) болады. Жасы бойынша суицидтің шыңы 15-16 жасқа келеді және 10 жасқа дейінгі балаларда іс жүзінде болмайды. Жынысы бойынша ұлдар өз-өзіне қол жұмсауға бейім (4 есе жиі). Суицид жасаған балалар мен жасөспірімдердің 92% - ы психиатрдың көзіне түспеген.

Жастар арасындағы суицид мәселесін зерттеу көрсеткендей, бірқатар жағдайларда жасөспірімдер ата-аналардың, мұғалімдердің назарын өз проблемаларына аудару үшін өз-өзіне қол жұмсауға шешім қабылдады және осылайша ересектердің жансыздығына, немқұрайдылығына және қатыгездігіне наразылық білдірді.

Балалар мен жасөспірімдердегі суицидтік мінез-құлық табиғи жас ерекшелігімен ерекшеленеді. Балаларға сезімталдық пен болжамдылықтың жоғарылауы, жарқын сезіну және сезіну қабілеті, көңіл-күйдің өзгеруіне бейімділік, сыни қабілеттердің әлсіздігі, шешім қабылдаудағы импульсивтілік тән. Балалар мен жасөспірімдердің өзін-өзі өлтіруі ашуланудан, наразылықтан, ашуланудан немесе өзін және басқаларды жазалауға деген ұмтылыстан туындаған жағдайлар жиі кездеседі.

Балалар мен жасөспірімдердегі суицидтік мінез-құлықтың негізгі себептерін қарастырыңыз. Олар өте экстремалды, алаңдатарлық, алаңдаушылық тудырады, ересектердің назарын қажет етеді.

Мотивтер:

1. Реніш, жалғыздық, иеліктен кету және түсінбеушілік тәжірибесі.
2. Ата-ананың махаббатының нақты немесе қиялдағы жоғалуы.
3. Өліммен, ажырасумен немесе ата-анасының отбасынан кетуімен байланысты тәжірибелер.
4. Кінә, ұят, намыссыздық сезімі.
5. Ұяттан, келеке-мазақтан немесе қорлаудан қорқу.
6. Жазадан қорқу.
7. Махаббат сәтсіздіктері, жүктілік.
8. Кек, кек, наразылық сезімі.
9. Тілек назарын.
10. Үмітсіздік сезімі.
11. Көптеген мәселелер, барлығы жаһандық және шешілмейтін.
12. Құқық бұзушыны жазалауды қалау.
13. Депрессиялық күйлер.

Суицид белгілері 3 топқа бөлінеді:

1. Ауызша белгілер:

- өлім туралы тікелей айту (мен бұдан әрі өмір сүре алмаймын);
- сіздің ниетіңіз туралы жанама түрде айту (мен енді сіз үшін проблема болмайды);
- суицид тақырыбында көп әзіл айту;
- өлім туралы сұрақтарға зиянды қызығушылық таныту.

2. Мінез-құлық белгілері:

- үлкен Жеке маңызы бар заттарды басқаларға беру;
- істерді түпкілікті ретке келтіруге;
- татуласуға байланысты бұрыннан келе жатқан жаулары;
- мінез-құлықтағы түбегейлі өзгерістерді көрсету(тамақ, ұйқы, сыртқы келбет, әдеттер);
- отбасы мен достарынан бас тарту;
- сыртқы әлемге тым белсенді немесе керісінше немқұрайлы болу;

3. Ситуациялық белгілер:

Адам өзін-өзі өлтіруді шеше алады, егер:

- әлеуметтік оқшауланған;
- тұрақсыз ортада тұрады;
- өзін зорлық-зомбылықтың құрбаны ретінде сезінеді-физикалық, жыныстық немесе эмоционалды;
- бұрын өз-өзіне қол жұмсауға әрекет жасаған;
- ауыр шығынға ұшырады-жақын адамның қайтыс болуы, ата-анасының ажырасуы;
- өзіне тым сыншыл.

Суицид түрлері:

1. Шынайы.

2. Демонстрациялық суицид (попугая).

3. Жасырын өзіне – өзі қол жұмсау (өзіне-өзі қол жұмсау-экстремалды спортпен шұғылдану, автомобильмен жүру, алкоголь немесе есірткіге тәуелділік).

Ересектерге арналған ұсыныстар:

1. Жасөспірімдегі депрессия мен стресстің белгілеріне мұқият болыңыз.

2. Жоқ деп есептеңіз адам қабілетті емес шешілуі өзін-өзі өлтіруге.

3. Қамқор қарым-қатынас орнатыңыз (моральдық емес, жасөспірімді сөйлесуге шақырыңыз).

4. Мұқият тыңдаушы болыңыз (жасөспірім көбірек сөйлеуі керек).

5. Негізсіз жайлылықты ұсынбаңыз (көптеген адамдарда мұндай проблемалар бар).

6. Сындалы тәсілдерді ұсыныңыз (адам үшін жағымды нәрсені және мәселені шешудің жолдарын табыңыз).

7. Ауызша және ауызша емес деңгейде қамқор қарым-қатынас орнатыңыз).
8. Әңгімелесушімен дауласпаңыз.
9. Үміт ұялатыңыз (сіздің жағдайыңыз төзімсіз ауырсыну әкелсе де, өмірдің мәні жоғалмайды).
10. Өз-өзіне қол жұмсау қаупін бағалаңыз.
11. Адамды жалғыз қалдырмаңыз.
12. Мамандардан көмек сұраңыз (психологтардан, психиатрлардан, діни қызметкерден).

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОБЛЕМА РЕТІНДЕ ДАМУ

*Уакбаева З.Т., педагогика
ғылымдарының магистрі, Оңтүстік
Орал мемлекеттік
гуманитарлық-педагогикалық
университетінің оқытушысы*

Аннотация. Қоғам әрдайым белсенді, талантты табиғатқа қызығушылық танытты, сондықтан шығармашылықтың табиғатын түсінуге үнемі ұмтылу табиғи нәрсе. Бұл мәселеге деген қызығушылықтың артуы біздің заманымыздың терең объективті факторларымен түсіндіріледі. Шығармашылық ойлауын дамыту басталады балалық шағында, себебі кіші мектеп жасындағы балалар ашылып, бүкіл жаңа, білуге құмар, қабілетті импровизировать. Осыған байланысты, бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын дамытудың өзекті мәселесі қарастырылады.

Түйінді сөздер: шығармашылық ойлау, шығармашылық ойлаудың компоненттері, шығармашылық, креативтілік, еркін сөйлеу, икемділік, өзіндік ерекшелік, жаңашылдық, кіші мектеп жасы, шығармашылыққа деген қажеттілік, таңдау еркіндігі, оқу процесі.

Қазіргі қоғамның дамуы шығармашылық, кәсіби құзыретті, әлеуметтік мобильді, жаңа нәрселерге ашық, әртүрлі жағдайларда стандартты емес шешімдерді таба алатын адамдарға деген қажеттіліктің артуына себеп болды. Тек осындай адамдар кез-келген қызмет саласында өздерін жүзеге асыра алады. Шығармашылық ойлаудың дамуы бала кезінен басталады. Демек, шығармашылық қабілеті бар маман дайындау үшін мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасында соңғысын дамыту қажет, өйткені осы кезеңде балалар барлық жаңа нәрселерге ашық, қызығушылық танытады, импровизацияға қабілетті, ересек адамға жағымды, рөлдік модель ретінде әрекет етеді, өздерінің шығармашылық өнімдерін жасауға деген ұмтылысқа толы [2].

Шығармашылық көбінесе шығармашылыққа балама термин ретінде анықталады, бірақ мұндай ұстаным толығымен дұрыс емес. "Шығармашылық" сөзі неологизм, ол бізге ағылшын тілінен келді. "Шығармашылық" терминінің орыс тілінде екі баламасы бар - "шығармашылық" және "креативтілік", сондықтан бұл сәйкестендіру орын алды. Дегенмен, шығармашылық термині сапаға, адамның қабілетіне қатысты, ал шығармашылық, өз кезегінде, процесті білдіреді [1].

Джой Гилфорд 35 жыл бойы шығармашылықты зерттеді. Оның еңбектері қазір де өзекті. Оның шығармашылықты сипаттайтын зияткерлік қабілеттерінің жіктелуі ең танымал болды [5]. Олардың кейбірін қарастырайық.

Бірінші параметр креативтілікті – беглость. Басқаша айтқанда, бұл адам объектінің жаңа функцияларын анықтайтын жеңілдік. Кем емес маңызды параметр-икемділік, яғни бір идеядан екіншісіне ауысу мүмкіндігі. Нысанды әртүрлі сапаларда пайдалану мүмкіндігі. Үшінші параметр-ойлаудың өзіндік ерекшелігі. Бұл жағдайда өзіндік ерекшелігі адамның жалпы қабылданғаннан өзгеше идеяларды шығару қабілеті ретінде түсініледі. Яғни, түпнұсқа екіталай деп саналады [4].

Қазіргі уақытта балалардың шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған негізгі әдістер мен тәсілдер Б.В. Асафьев, Н.А. Ветлугина, Е. В. Назайкинский, К. В. Тарасова, Л. в. Школярдың жұмыстарында өз пікірлерін тапты. Ресейдің барлық аймақтарының педагогтері қатысқан пікірталастар Ш. А.Амонашвили, Л. А. Баренбойм, Т. А. Барышева, А. И. Буренина, А. М. Вачьянц, Н. Винокурова, Л. Б. Ермолаева-Томина, В. Г. Ражников, Т. Э. Тютюнникова, В. А. Школярдың зерттеулерінде көрініс тапты.

Шығармашылық қызметпен айналысу, әзірленген көркемдік тұжырымдамаларды, идеяларды дайын шығармашылық өнімге практикалық енгізу процесінде шығармашылық ойлау қалыптасады.

Ойлау-бұл шығармашылық, белсенді және нәтижелі процесс. Ойлаудың нәтижесі-бұл ой, және оның қалыптасуының негізі шартты рефлекс, мидың жүйке элементтері арасындағы өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін уақытша байланыс механизмі. Уақытша байланыстарды қалыптастыру және білім береді. Бірақ олардың білімі адамның миы фактілер мен оқиғалардың тітіркенуінің жаңа тізбегіне тап болған кезде басталады және олар

шығармашылық белсенділік процесінде үнемі кездеседі. Демек, білімді, жаңа өмірлік тәжірибені қалыптастыру Жаңа уақытта байланыстарды құру процесінде, эмоционалды таным процесінде, белсенділікте, яғни шығармашылық еңбек процесінде жүреді [3].

- «Шығармашылық ойлау» ұғымын қарастыра отырып, оның шығармашылық қабілеттерін дамытудағы шешуші рөліне назар аудару керек. Шығармашылық ойлау келесі құрылымдық компоненттерден тұрады [5]:
- аналитикалық компоненттер (тұжырымдамалық-логикалық ойлау): логика, ұтқырлық, селективтілік, тез тапқырлық, ассоциативтілік, саралау қабілеті және т. б.;
- эмоционалды компоненттер (сенсорлық-бейнелі ойлау): оқиғаларды, фактілерді, құбылыстарды, өнер туындыларын эмоционалды бағалау, бейнелердің жарықтығы;

шығармашылық компоненттер (көрнекі және тиімді ойлау): дәстүрлі емес шешімдерді іздеу, ұтымды тәсіл, даралықтың көрінісі, өзіндік ерекшелігі, нәтижені болжай білу, жұмыста осындай шығармашылық тапсырмалардың ең жақсы сипаттамалары мен сәтті табылуын біріктіруге деген ұмтылыс, мақсатқа жетудің дұрыс және ұтымды жолын таңдау, аналитикалық және дәлелді түрде өз шешімін негіздеу мүмкіндігі.

Осылайша, қазіргі білім беру процесінде студент педагогикалық әсердің объектісі ретінде емес, өзінің ішкі әлемі, құндылықтар жүйесі, жеке ерекшеліктері бар субъект ретінде қарастырылады. Қазіргі уақытта балалардың шығармашылық ойлауын дамыту кез-келген мектеп үшін өзекті мәселе болып табылады.

ӘУЛИЕКӨЛ АУДАНЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ЖҰМЫСЫНДА ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ӨңІРЛІК ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ЖЕЛПІК ҮЙЛЕСТІРУШІСІНІҢ ҚЫЗМЕТІ

*Алпеисова Г.А., «Әуликөл ауданы білім
бөлімінің Сұлтан Баймағамбетов
атындағы Әуликөл мектеп-гимназия»
КММ педагог-психологі*

Аннотация. Әуликөл ауданының психологиялық қолдау және психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығының бірлескен жұмысы туралы. Еңбек өтілін жаңа бастаған педагог-психологтарға көмек беру.

Түйін сөздер: *психологиялық қызмет, әдістемелік көмек, кеңес беру, мониторинг, жадынама.*

Өз қызметімнің басты мақсаты- ол еңбек өтілін жаңа бастаған педагог-психологтарға көмек беру, ауданымызда 30 мектеп бар, оның ішінде 25 жалпы білім беру мектептері, 5 бастауыш мектептері, аталған мектептердің барлық педагог-психологтарына жұмыс барыстарына кеңес беру, қолдау көрсету. Осы орайда психологиялық қызмет жұмысында қосымша білім беру және психологиялық қолдау орталығының мамандарының көмегі зор. 2021 жылғы 29 шілдеде психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығының мамандары Әуликөл ауданының білім беру ұйымдарында әдістемелік және психологиялық көмек көрсету, аутодеструктивті мінез-құлықтың алдын алу бойынша білім беру ұйымының қызметін зерделеу мақсатында әдістемелік күн өткізді. Әдістемелік күн аясында білім беру ұйымдарына нақты көмек көрсетілді:

«Әуликөл ауданының білім бөлімі» ММ, Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Әуликөл ауданы білім бөлімінің Н. Островский атындағы Аманқарағай жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Әуликөл ауданы білім бөлімінің С. Баймағамбетов атындағы Әуликөл мектеп-гимназиясы» КММ. Білім беру ұйымдарының әлеуметтік және психологиялық жұмысының құжаттамасына мониторинг жүргізілді. Педагог-психологтарға кәмелетке толмағандар арасында суицидтік және жыныстық қолсұғылмаушылықтың алдын алу шеңберінде Отбасы және білім беру серіктестігін ұйымдастыру бойынша консультация берілді. Нормативтік және есептік құжаттарды, жүйелі тренингтік сабақтарды, оқушылармен жеке жұмыс жоспарын құрастыруда әдістемелік көмек көрсетілді. Сондай-ақ электронды түрде әдістемелік материал берілді, ол мыналарды қамтыды: психологтың нормативтік-құқықтық құжаттамасы, Қостанай облысының білім беру ұйымдарының (мектеп және ТЖКБ) психологиялық қызметінің жағдайы, психологтар үшін жадынамалар, визиткалар және парақшалар. Сындрлы сұхбат барысында білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің жұмысындағы проблемалар анықталды. Орталық мамандары педагог-психологтарға практикалық ұсыныстар берді.

2021 жылдың 1 маусым мен 29 тамыз аралығында орталықтың бастауымен Қостанай облысы барлық аудандарында “Психологиялық қолдаудың жазғы алаңдары” жобасы қызметін атқарды. Жоба барысында психологиялық қызмет жұмысында қосымша білім беру және психологиялық қолдау орталығының мамандары балалармен стресске төзімділікті арттыруға бағытталған тренингтік сабақтарды өткізді. Сабақ соңында рефлексия жүргізілді, онда балалар өздерінің жағымды эмоцияларымен және керемет көңіл-күйімен бөлісті. «Психологиялық қолдаудың жазғы алаңдары» жобасы аясындағы барлық іс-шаралар барлық санитарлық-эпидемиологиялық талаптарды сақтай отырып жүргізілді.

2021 жылдың 20 қазанында аудандық психологиялық қолдау және қосымша білім беру орталығының мамандары аутодеструктивті мінез-құлықтың алдын алу бойынша психологиялық қызмет жұмысының тиімділігіне мониторинг жүргізу, әдістемелік көмек көрсету мақсатында Әуелкөл ауданының білім беру ұйымдарында әдістемелік күн өткізді.

Орталық мамандары өз жұмысын Әуликөл ауданының білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің жұмысын зерттеуден бастады. Әдістемелік күн аясында білім беру ұйымдарына: «Әуликөл ауданының білім бөлімінің Сұлтан Баймағамбетов атындағы Әуликөл мектеп-гимназиясы» КММ, «Әуликөл ауданының білім бөлімінің И.Я. Сьянов атындағы Әуликөл жалпы білім беретін мектебі», «Әуликөл ауданының білім бөлімінің № 2 Аманқарағай жалпы білім беретін мектебі» КММ консультативтік-әдістемелік көмек көрсетілді.

Орталық мамандары педагогикалық ұжымдармен бірлесе отырып, психологиялық қызметтердің жұмысы бойынша Орталықтың ұсынымдарын пайдалануды қарастырды. Түзету қызметінің нәтижелілігінің критерийлері

мен көрсеткіштерін әзірлеуге, педагог-психологтардың түзету, профилактикалық бағдарламалары мен жұмыс жоспарларының орындалуын бақылауды жүзеге асыруға әдістемелік көмек көрсетілді.

ПҚЖҚББӨО желілік үйлестірушілері" жобасы бойынша ағымдағы жылы 2 отырыс өтті, отырыс барысында мектептегі педагог- психологтардың жүйелі өткізілетін іс-шараларда туындайтын мәселерін талқыланды. Аталмыш отырыстар арқылы аудан психологтарымен тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

АЛТЫНСАРИН АУДАНЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ӨңІРЛІК ОРТАЛЫҒЫННЫҢ БІРЛЕСКЕН ҚЫЗМЕТІ

*Детянцева Л.А., Алтынсарин
ауданының білім бөлімінің
«Силантьев жалпы білім беру мектебі»
КММ педагог-психологі*

Аннотация. Алтынсарин ауданының психологиялық қолдау және қосымша білім беру және психологиялық қызмет өңірлік орталығының бірлескен жұмысы туралы. "Желілік үйлестірушілер" жобасын іске асыру туралы.

Түйінді сөздер: психологиялық қызмет туралы ереже, ұсыныстар, практикалық көмек көрсету, жұмыс сапасын арттыру.

2019 жылдан бастап Қостанай облысында психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығы жұмыс істейді. Мектеп психологтары өз сұрауларына жауап алады.

Жас ұрпақтың әлеуметтенуіне айтарлықтай әсер ететін теріс факторлар әлеуметтік және ақпараттық ортаның жоғары агрессивтілігі сияқты жаһандық құбылыстар болып табылады. Қазіргі балалар мен жасөспірімдердің дамуындағы жаңа әлеуметтік-мәдени жағдай білім беру жүйесін психологиялық тұрғыдан қамтамасыз етудің жаңа міндеттерін қояды. Психологиялық білім беру қызметінің бұрынғы міндеттеріне-қалыпты, үйлесімді психикалық дамуға жағдай жасау-білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігіне, "ерекше назар" тобындағы балаларға психологиялық қолдау көрсетуге, қиын өмірлік жағдайдағы балаларға көмек көрсетуге, жедел психологиялық көмек жүйесін дамытуға және басқаларға байланысты міндеттер қосылады. 2020 жылдың желтоқсанында өңірлік

психологиялық қолдау орталығы Қостанай облысының білім беру ұйымдарының психологиялық қызметі туралы ереже әзірледі.

Психологиялық қызмет туралы ережені әзірлеу білім берудегі инновациялық процестермен, психологиялық қызметтің жұмысын нормативтік қамтамасыз ету қажеттілігімен және білім беру ұйымдарының психологиялық қызметінің моделін құру қажеттілігімен байланысты. Осы Ереже Қостанай облысының білім беру ұйымының (мектептің, ТжКБ) психологиялық қызметінің мәртебесін, құрылымын, жұмысының негізгі бағыттарын, құқықтары мен міндеттерін айқындайды, бұл психологтар мен жалпы қызметтің жұмысын айтарлықтай жеңілдетті.

Өңірлік орталықтың мамандары білім беру процесінің барлық санаттары үшін (педагогтарға, ата-аналарға, оқушыларға) барлық бағыттар бойынша ұсынымдар әзірлейді және ШҚ, Facebook, Instagram парақшаларына орналастырады.

2021 жылдың қыркүйегінен бастап «Психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығы» КММ Қостанай облысының білім беру ұйымдарында психологиялық қызметтің тиімділігін арттыру жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатын «ПҚЖҚББӨО желілік үйлестірушілері» облыстық жобасын іске асыруда.

Жобаның мақсаты: Қостанай облысының Білім беру ұйымдарында психологиялық қызметтің жұмыс сапасын арттыру, облыс педагог-психологтарын уақтылы әдістемелік қолдау, кәметке толмағандар арасында суицидтің, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, буллинг пен кибербуллингінің алдын алу бойынша жұмысты күшейту.

«ПҚЖҚББӨО желілік үйлестірушілері» облыстық жобасының жетекшісі - Петренко Елена Александровна, педагогика ғылымдарының кандидаты, "Психология" бейіні бойынша философия (PhD) докторы, суицидолог, гештальт-терапия гильдиясының сертификатталған жаттықтырушысы (Санкт-Петербург қ.), психолог – педагог – шебер.

Біз, жобаның қатысушылары - облыстың білім беру ұйымдарының 20 педагог-психологы (облыстың әр ауданынан/қаласынан бір маманнан), ПҚЖҚББӨО желілік үйлестірушілері болып табыламыз.

Қазіргі уақытта Алтынсарин ауданындағы 16 мектептің төртеуінде-психолог жоқ, үшеуінде – екіден. 15 психологтың 8 санаты жоқ! Барлық психологтардың тиісті білімі жоқ, 8 психологтың үш жылдан аз тәжірибесі бар, сәйкесінше тәжірибесі жоқ. Тәжірибесі бар жас та, психологтарда да мектептің оқу-тәрбие процесін сүйемелдеу бойынша сұрақтар туындайды. Өз тарапымынан РМО жетекшісі ретінде мен көмек көрсеттім, сұрақтарға жауап беруге тырыстым, бірақ менде сұрақтар туындады, оларға мен аймақтық психологиялық қолдау орталығының мамандарынан жауап аламын. Қазір мен үйлестіруші, өз ауданының әрбір педагог-психологымен нақты жұмысты жүзеге асырамын,

педагог-психологтарға аутодеструктивті мінез-құлықтың, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, буллингтің, кибербуллингтің (диагностика, түзету, алдын алу) алдын алу мәселелерінде практикалық көмек көрсетемін, онлайн/офлайн форматында әдістемелік күндер өткіземін.

Ай сайын өткізілетін отырыстарда білім алушылардың аутодеструктивті мінез-құқының, тұрмыстық және физикалық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша диагностикалық зерттеулер жүргізу, Қостанай облысының Білім беру ұйымдарында психологиялық қызметтің жұмыс сапасын арттыру, сондай-ақ облыстың педагог-психологтарын уақтылы әдістемелік қолдау мәселелері қаралады.

"Сұрақ-жауап" форматында, семинарларда да, ватсап мессенджерінде де диагностика жүргізу, психологиялық бағыт бойынша практикалық көмек көрсету, психологиялық қорытындылар жазу бойынша бізді қызықтыратын сұрақтарға жауап аламыз.

ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘДІСПЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СИТУАЦИЯЛЫҚ МАЗАСЫЗДЫҒЫН ТРЕНИНГІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮЗЕТУ

*Акимова Н.А., әлеуметтік
педагог «Сарыкөл
ауданының психологиялық
- педагогикалық түзету
кабинеті» КММ
педагог-психологі*

Аннотация. Әлеуметтік-психологиялық тренинг әдісімен жасөспірімдердің ситуациялық алаңдаушылығын психологиялық-педагогикалық түзету туралы.

Түйінді сөздер: психологиялық қолдау, ситуациялық мазасыздық, мақсат, мазасыз балалар.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушыларға үлкен психоэмоционалдық жүктемелер жүктеледі. Бұл кибернетика және цифрлық технологиялар әлеміндегі жаңа буынды тәрбиелеу және оқыту мақсатында білім беру үдерісіндегі серпінді өзгерістерге байланысты. Білім беру жүйесінің психологиялық-педагогикалық қызметінде осындай тез өзгерістерден кейін қайта құруға уақыт жоқ, нәтижесінде біз көптеген мазасыз балаларды аламыз.

Психология ғылымында мазасыздық құбылысын зерттеу 20-шы ғасырдан басталады және әлі де жалғасуда. Ғалымдар ситуациялық (реактивті) мазасыздықты ажыратады, ол сыртқы ынталандыруларға және жеке мазасыздыққа жеке психологиялық қасиет ретінде жауап береді. Ситуациялық алаңдаушылық адамның қолайсыздықты күту жағдайында қолайсыз сыртқы факторларға-ынталандыруға реакциясы ретінде көрінуі мүмкін. Жасөспірім кезінде ситуациялық мазасыздық осы жағдайға сәйкес шоғырлануға бейім. Осы себепті бұл мәселе өзекті болып табылады. Жасөспірімдерде ситуациялық мазасыздықты азайту үшін диагностикалық

зерттеулер мен профилактикалық және қажет болған жағдайда түзету шараларын қолдана отырып, жасөспірімнің үйлесімді тұлғасын қалыпты шекте дамытудың қажетті шарты болып табылады. Ситуациялық алаңдаушылық, бекітілген, жеткілікті тұрақты білімге айналуы мүмкін. Сондықтан жасөспірімдерде ситуациялық алаңдаушылықты уақытында анықтап, дамытпау маңызды.

Жасөспірім кезіндегі ситуациялық мазасыздықтың ерекшеліктерін талдай отырып, ситуациялық мазасыздықтың себептерін анықтауға болады.

Жасөспірім кезеңінде олар әртүрлі болуы мүмкін, бірақ оның пайда болуы үшін жасөспірім үшін жақын, маңызды Орта бар: ата-аналар, мұғалімдер, құрдастар. Жағдайлық алаңдаушылықтың жоғары деңгейін дамытудың ауырлататын факторы жасөспірімдерде өзін-өзі бағалаудың төмендігі болып табылады, бұл алаңдаушылықтың, тітіркенудің, кейбір жағдайларда агрессияның көрінісіне, сондай-ақ өзін-өзі оқшаулауға, ұялшақтыққа, өз-өзіне күмәндануға әкеледі. Ситуациялық мазасыздық жеке қасиет емес болғандықтан, ол алдын-алу және психологиялық-педагогикалық түзету шараларына қатысады.

Жасөспірімдердегі ситуациялық мазасыздықты түзетудің психологиялық-педагогикалық бағдарламасын тиімді жүзеге асыру үшін модель жасау қажет.

Модельдеу психологқа психологиялық процестердің белгілі бір модельдерінің жұмысын ресми тексеруге мүмкіндік береді.

Модельдеу келесі компоненттерден тұрады: мақсат, тапсырма, құрылым. Олардың сенімділігі осы үшін қажетті ресурстарды бөлетін нақты орындаушылар жүзеге асыратын шаралар жүйесімен анықталады. Модельдеу процесінің алғашқы негізгі қадамы-мақсат қою.

Модельдеудің бірінші кезеңі-мақсат қою.

«Мақсаттар ағашы» - бұл иерархиялық құрылымдалған (деңгей бойынша бөлінген, сараланған) жүйенің, бағдарламаның, жоспардың мақсаттар жиынтығы. Базада ("ағаштың жоғарғы жағы") ортақ мақсат бар. Содан кейін, иерархия принципіне сәйкес, екінші және кейінгі деңгейлердің бағынышты кіші бөлімдері («ағаш бұтақтары») жалпы мақсаттан кетеді. «Мақсаттар ағашы» әдісі мақсаттардың, проблемалардың, бағыттардың салыстырмалы түрде тұрақты құрылымын алуға бағытталған. Бұған қол жеткізу үшін құрылымның бастапқы нұсқасын құру кезінде мақсатты қалыптастыру заңдылықтарын ескеріп, иерархиялық құрылымдарды қалыптастыру принциптерін қолдану керек.

Бағдарламаның мақсаты-әлеуметтік-психологиялық тренинг әдісімен жасөспірімдердің ситуациялық алаңдаушылығын психологиялық-педагогикалық түзету.

Тапсырмалар келесідей болуы мүмкін.

1. жасөспірімдерде психофизикалық өзін-өзі реттеу дағдылары мен дағдыларын дамыту (бұлшықет пен эмоционалды стрессті жеңілдету) және сыни жағдайларда өзін-өзі басқару дағдылары;

2. коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыру: қарым-қатынасты сындарлы құра білу, эмоционалды қақтығыстарды болдырмау;

3. ішкі ұстанымды қалыптастыру үшін дербес шешімдер қабылдау үшін жағдайлар жасау;

Топтық сабақтарды өткізу кезінде басшылыққа алуға болатын негізгі принциптер:

1. Жас және жеке ерекшеліктерді ескеру.

Бұл принцип, бір жағынан, клиенттің психикалық және жеке дамуының барысын нормативтік дамуға сәйкес келу талаптарын, екінші жағынан, жеке дамудың белгілі бір жолының бірегейлігі мен бірегейлігінің даусыз фактісін тануды келіседі.

2. Жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, клиенттің өзіндік жолын таңдау құқығын растайтын, әр нақты клиент үшін оның жеке басын дамытуды оңтайландыру бағдарламасын жас нормасына сәйкес анықтауға мүмкіндік береді.

3. Материалдың көлемі мен мазмұнын есепке алу.

4. Түзету бағдарламасын жүзеге асыру кезінде белгілі бір шеберліктің салыстырмалы қалыптасуынан кейін ғана материалдың жаңа көлеміне көшу керек. Материалдың көлемін және оның әртүрлілігін біртіндеп арттыру қажет.

5. Жүйелілік білім.

Мақсаттарды іске асыру үшін өзіне деген сенімділікті дамыту, психикалық, физикалық және эмоционалды стрессті жеңілдету үшін өзін-өзі бағалауды арттыру, қиын жағдайларда өзін-өзі иелену дағдыларын дамыту мәселелерін шешу үшін әдістер мен әдістерді қолдану қажет.

Психологиялық қолдау-бұл жасөспірім үшін маңызды ересектер баланың өзін-өзі бағалауын тиісті деңгейге көтеру үшін баланың оң қасиеттері мен іс-әрекеттеріне назар аударатын процесс. Мұндай процесс жасөспірімнің өзіне және оның мүмкіндіктеріне деген сенімін нығайтуға, сәтсіздік жағдайында баланы қолдауға көмектеседі.

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРІЛУІНЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА КЕҢЕС БЕРУ

*Яценко В.П., «Сарыкөл ауданының
психологиялық - педагогикалық түзету
кабинеті» КММ әлеуметтік педагогі*

Аннотация. Бұл мақалада әлеуметтік желілердің мүмкіндіктерін пайдалану арқылы ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарына кеңес беру мәселелері қарастырылады.

Түйінді сөз: Арнайы білім беру қажеттіліктері, кеңес беру, әлеуметтік желілер, мессенджерлер.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы тәрбиелеп отырған қазіргі заманғы отбасы әртүрлі білімге, оның ішінде психологиялық-педагогикалық білімге мұқтаж. Ата-аналар көбінесе балалардың психикалық дамуы мәселелерінде қабілетсіз, үйде балалармен сабақ өткізуге жеткілікті бос уақыт таба алмайтындығында белгілі бір қиындықтарға тап болады, олардың мүмкіндіктеріне сенімді емес. Біз көптеген ата-аналардың балаларды тәрбиелеу және дамыту мәселелерін шешуден өзін-өзі шеттету ұстанымына жиі кезігеміз, бұл кезде ерекше баланы дамыту ісі мекемеге ауысады, ал үйлер оны теледидарға, смартфонға немесе компьютерге тапсырады. Осы және басқа да көптеген жағдайларда ата-аналарға қолдау қажет.

Түзету кабинеті мұғалімдерінің ата - аналармен өзара әрекеттесуінің негізгі тәсілі-бұл кеңес беру, дәлірек айтсақ, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық мәдениетін жоғарылату, оларға білім беру, педагогикалық дағдыларды қалыптастыру, барабар әлеуметтік мінез-құлықты қалыптастыру және баланы отбасында тәрбиелеу бойынша жүйелі және мағыналы кеңес беру.

Кеңес беру әр түрлі формада өтеді - дәстүрлі: ата-аналардың өтініші бойынша, отбасылық кеңес беру, жеке әңгімелер, ата-аналар жиналыстарында

топтық кеңестер. Әлеуметтік желілерді пайдалана отырып, дәстүрлі және инновациялық педагогикалық технологияларды іске асыру, кеңес берудің қолданыстағы нысандары мен әдістерінің қолданылу шекарасын кеңейту мүмкіндігі пайда болды.

Жұмыстың бірінші кезеңінде психологтар мен әлеуметтік педагогтар КППК -ға қабылданған балалардың барлық санаттарымен кешенді отбасылық диагностика жүргізеді. Сауалнаманың жауаптарын, әңгімелерін талдағаннан кейін отбасылар бірнеше санаттарға жіктеледі, мысалы:

- педагогикалық көмек пен кеңес беруді қажет ететін отбасылар;
- баланың әлеуметтік тәрбиесі тәжірибесімен бөлісе алатын отбасылар.

Отбасы және отбасы ішіндегі қатынастар туралы жиналған мәліметтер негізінде баланың дамуына теріс әсер ететін қандай да бір қолайсыз факторларды жоюға бағытталған отбасымен одан әрі консультациялық жұмыс жоспары әзірленеді.

Біз кеңес беру-ұсыныс нысанын кеңінен қолданамыз. Мұндай кеңестерге КППК -ның барлық мұғалімдері қатысады, олар баланың психофизикалық дамуына командалық баға береді, содан кейін оның динамикасын бақылайды. Бірақ барлық ата-аналардың жеке кеңес алуға, мұғалімдермен сөйлесуге немесе ата-аналар жиналысына баруға уақыты бола бермейді. Мұнда ақпараттық-стендтік технологиялар көмекке келеді: бізде ата-аналарға арналған кеңестері бар арнайы стенд бар, ондағы ақпарат әр 2 апта сайын жаңартылып отырады. Стендтік ақпарат пен буклеттер балаларды сабақтарда алып жүретін ата-аналарға қолжетімді. КППК -ның өте сирек келетіндер үшін жадынамалар, ұсыныстар, ақпараттық парақтар дайындап, таратамыз. Бұл қол жетімді және дәл уақытта ата-ананың қолында болады.

COVID-19-мен байланысты карантиндік іс-шаралардың басталуымен ата-аналарға онлайн-режим форматында тұрақты консультациялар және баланың қашықтықтан оқуы және психоәлеуметтік дамуы үшін қажетті жағдайлар жасау бойынша телефон арқылы әңгімелесу қажеттілігі туындады. Бұл мәселені шешу үшін біз қазіргі уақытта үлкен саны бар әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қолдана бастадық.

Ең алдымен, WhatsApp мессенджерінде ата-аналармен үнемі байланыста болу және кері байланыс алу үшін жалпы топ ұйымдастырылды. Онда баланың кез-келген ата-анасы немесе өкілі сұрақ қоюға, онлайн ұсыныс алуға, бар мәселе бойынша ақпаратты нақтылауға, алдағы іс-шаралар туралы ақпарат алуға, қажет болған жағдайда жеке кеңес беру уақытын тағайындауға мүмкіндік алды. Осылайша WhatsApp біздің алғашқы, әмбебап және интерактивті байланыс құралы болды. Оның көмегімен онлайн режимінде кеңес беру және ақпараттандыру, сондай-ақ балаға оң көзқарас қалыптастыру және проблемаларды уақтылы шешу мүмкін болды. Чатты қолданудың сөзсіз артықшылықтарының ішінде әр ата-ананың қатысу мүмкіндігі туралы айтуға болады, онда әркім өз көзқарасын білдіре алады және тыңдалады (оқылады) және жауап алады.

Ерекше балалардың ата-аналарының ақпарат алу қажеттілігі барған сайын артып келеді, сондықтан оны қанағаттандыру үшін Интернеттегі ақпараттық өрісті кеңінен қолдануға болады.

Біздің КППК сайтында «Консультациялар» бөлімі жұмыс істейді, оны пайдалана отырып, ата-аналар балаларды тәрбиелеу мен дамытудың заманауи әдістері туралы біле алады. Мұнда ата-аналар үшін ең өткір және өзекті мәселелерге арналған қысқаша «рецепттер» бар. Кеңес беру тақырыбы әр түрлі, өйткені ата-аналар бізге әртүрлі сұрақтар қойды. Олар үшін балаларда мойынсұнушылықты тәрбиелеу, балалар ойыны, қорқыныш, гиперактивтілік, психо-сөйлеуді дамыту және т. б. сияқты мәселелер өзекті.

Дайын білімнің «бөліктері» ұсынылады-балалар педагогикасы мен психологиясынан, сауықтыру әдістерінен, даму ерекшеліктері бар балаларды оқыту тәжірибесінен. Бұл бөлім бізге ата-аналарға нақты білім беруге, олардың түзету педагогикасы саласындағы сауаттылығын арттыруға, отбасы жағдайында балаларымен айналысуға деген қызығушылығы мен тілегін оятуға мүмкіндік береді.

Консультациялар бірыңғай стильде безендірілген, кеңестердегі ақпарат пайдалы, қызықты және жақсы дайындалған. Сайттың осы бөлімінде көрсетілген білім мен кеңестер ата-аналарға өздерін қызықтыратын көптеген сұрақтарға жауап алуға көмектесті. Барлық ұсыныстарды ата-аналар мобильді құрылғыға, планшетке немесе ноутбукке жүктей алады.

Сондай-ақ, біздің түзету кабинетімізде танымал Instagram және Facebook әлеуметтік желілерінде өз парақтары бар және оларды консультативтік жұмыста қолданудың артықшылықтарын атап өтуге болмайды. Олардың жұмысындағы шығындар тек шотты құру және қолдау шығындарын қамтиды. Ең өзекті және сұранысқа ие ақпарат, хабарламаларды көбейту және тарату мүмкіндіктеріне байланысты, ол жерде барынша жылдам таратылады. Оны халықтың кең ауқымына да, белгілі бір мақсатты аудиторияға да ұсыну мүмкіндігі бар. Әр ата-ананың әлеуметтік желілердегі парақтары бар. Онда олар кеңестер, пайдалы сілтемелер, даму заңдылықтары және балаларды тәрбиелеу және оқыту әдістерінің ерекшеліктері туралы мақалалар ала алады. Әлеуметтік желілер арқылы ата – аналарға мұндай кеңес беру ата-аналарға психологиялық және педагогикалық білім беру болып табылады.

Ата – аналармен кеңес берудегі ең бастысы-шыдамдылық пен түсіністік, бұл отбасымен жұмыс жасауда сәттіліктің кепілі. Біздің міндетіміз-ата-аналарға қолдау көрсету, көмек көрсету және үміт беру, мәселені шешудің оңтайлы жолын бірге табу. Ата-аналар, өз кезегінде, балаларымен жұмыс істейтін мұғалімдердің ұсыныстарын мүлтіксіз орындау және КППК өміріне қатысу арқылы өз баласына көмектесе алады.

Кәсіби дамудың «дағдарысы»

*Биржанова А.К., Қамысты
ауданының білім бөлімінің «Қамысты»
№ 1 жалпы білім беретін мектебі»
КММ педагог-психологі*

Аннотация. Бұл мақалада дағдарыс адамның кәсіби дамуының қозғаушы күші болып табылады, оның шығу кезінде бізде жасырын ресурстар мен мүмкіндіктерді пайдалану мүмкіндігі бар.

Түйінді сөздер: дағдарыс, нормадан тыс белсенділік, әлеуметтік – экономикалық жағдайлар, жасқа байланысты психофизиологиялық өзгерістер, өмірдегі өзгерістер.

Психологтардың пікірімен келіссем, дағдарыс адамның кәсіби дамуының қозғаушы күші болып табылады, ол жерден шыққан кезде біз жасырын ресурстар мен мүмкіндіктерді пайдалана аламыз деп қателеспеймін деп ойлаймын.

Кәсіби қалыптасу дағдарысы, әдетте, қысқа уақыт ішінде белгілі бір кезеңде өтеді, бірақ осы уақыт ішінде жеке тұлғаның түбегейлі қайта құрылуы орын алады. Адам кәсіби түрде дамиды немесе нашарлайды және дағдарыспен аяқталуы мүмкін дағдарысты жеңе алмайды.

Э. Ф. Зеер кәсіби қалыптасу дағдарыстарының негізгі факторларын келтіреді [1]:

- 1) өзінің жағдайына, өзінің мәртебесіне қанағаттанбау салдары ретінде нормативтен тыс белсенділік;
- 2) адамның тыныс-тіршілігінің әлеуметтік-экономикалық жағдайлары (жұмыс орындарын қысқарту, кәсіпорынды тарату, қоныс аудару);
- 3) жасқа байланысты психофизиологиялық өзгерістер (денсаулығының нашарлауы, жұмыс қабілетінің төмендеуі, «эмоциялық жану» синдромы);
- 4) жаңа лауазымға кіру (сондай-ақ орын ауыстыру, аттестаттау конкурстарына қатысу);
- 5) кәсіптік қызметке толық сіңірілуі;

б) тыныс-тіршілігіндегі өзгерістер (тұрғылықты жерін ауыстыру, жұмыстағы үзіліс, «қызметтік роман»).

Белгіленген фазалардың өзгеруімен және дағдарыстардың пайда болуымен адамның жеке ерекшеліктері өзгереді. Себебі психологияда «дағдарыс» өзгеру мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Кәсіби қалыптасу дағдарысын мансапта жаңа биіктерге жету үшін серпін ретінде қарастыруға болады. Бірақ көбінесе адамдар қарсылық көрсетеді және өзгерісті қабылдағысы келмейді, қарсылық көрсетеді, уақыттың жаңа тенденцияларын қабылдамай, бұрынғы позициясын қорғайды. Дағдарыс басқаларға және мамандық таңдауда көңілсіздік әкеледі.

Л. С. Выготскийдің әйгілі мәлімдемесі: «Егер дағдарыстар болмаса, оларды арнайы ойлап табу керек, әйтпесе баланың жеке басының дамуын түсіндіруге болмайды» [3], оны тек жас психологиясына ғана емес, сонымен бірге тұлғаның кәсіби қалыптасуындағы дағдарыс психологиясына да жатқызуға болады.

Айта кету керек, дағдарыс бақылаудан шығып, психикаға да, адам денсаулығына да зиян келтіруі мүмкін. Егер сіз дағдарысты төтенше сипатта және өзін-өзі бұзатын үрдісте (алкоголизм, психотроптық препараттарды қолдану және т.б.) қабылдау мүмкіндігі бар деп ойласаңыз, сіз мамандармен байланысып, Денсаулық сақтау факторларына назар аударуыңыз керек.

«МЕН ЗОРЛЫҚ - ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫМЫН» - ТРЕНИНГ

*Муханбетжанова А. А. Қостанай
облысы әкімдігі білім басқармасының
«Амангелді ауданы білім бөлімінің Б.
Қолдасбаев атындағы жалпы білім
беретін мектебі» КММ
педагог-психологі*

Мақсаты: Оқушыларға зорлық зомбылық туралы мағлұмат беру, адамның ең жаман қасиеті екенін айту. Адамның ең басты құндылығы оның бостандығы, олай болса оқушыларға адамзаттық құқықтарымен бас бостандықтарын қорғауы туралы үйрету. Зорлық –зомбылық адам ағзасына тікелей әсер ететінін түсіндіру.

Жаман әдеттерден бойларын аулақ ұстап, ондай әрекеттерге бамауға тәрбиелеу, адамгершілігі мол саналы азамат болып өсуіне ықпал жасау.

Топта жұмыс істеу ережесі:

1. Біреуі сөйлейді, басқалары тындайды.
2. Болып жатқанға белсенді қатысу.
3. Әркім өз пікірін білдіруге құқылы.
4. «Пайда болған ой, сезімдеріңді осы жерде және қазір айт».
5. «Басынан» «Аяғына» дейін жұмыс істеу.

«Кел, амандасайық » ойыны.

Жүргізуші алақанын соғады, қатысушылар бір - бірінің қолын қысады.

Жүргізуші қоңырау соғады, қатысушылар бір - бірінің арқаларын сипайды.

Жүргізушілер сылдырмақты сылдырлатады, қатысушылар иықтарымен амандасады.

«Кел билейік!». Тыңдаушылар шеңберде тұрып, музыкамен қимыл жасауды бастайды. (Сергіту жаттығуы орындалады) . **«Төбе»** деген бұйрық бойынша барлық тыңдаушылар шеңбер **ортасына қарай қолдарын көтереді**, ал **«шұңқыр»** деген бұйрық бойынша қолдарын бастарына қойып, шеңбер ортасына қарай жиналып отыра қалады. **«Билейміз!»** деген бұйрық бойынша, бірінің артына бірі тұрып, қолдарын алдында тұрған адамның иығына қойып, музыка ырғағымен жүреді.

Топқа бөлу.(Екі түрлі түс бойынша оқушылардың тандауымен екі топқа бөлеміз)

Кіріспе

Қоғам үшін ең бастысы – тәуелсіздік, адам үшін бас бостандығы және уайым қайғысыз өмір. Оның кепілі – заңдылық. Тәуелсіздік төрімізден орын алған қоғамымыздағы ең басты құндылық – адам бостандығы. Адамның және адамзаттың құқықтары мен бас бостандықтарын қамтамасыз ету және қорғау – конституциялық заңдылықтың басты талабы.

Қазақстанда салауатты өмір салтына қол жеткізуде, денсаулықты сақтау мен нығайтудағы басты міндеттің бірі – бала құқығын қорғау, зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жүргізу. Егер жалпы айтқанда зомбылықты физикалық қасірет көрсету әрекеті деп атауға болады.

Зорлықтың түрлері. (презентациямен жұмыс) (Оқушыларға зорлық түрлерін таныстыру)

- **Эмоциялық зорлық.** Балағаттау, қорлау, сөгу, балалардың жеке өміріне қол сұғу
- **Физикалық зорлық.** Соққылар, түрткілер, шымшымшулар, тепкілер, ұрулар, заттарды лақтыру, қабырғаға соғу, адамның жеке меншігін бұзу.
- **Бопсалау.** Анонимді қорқыту, ақша сұрау.
- **Кибербуллинг.** Әлеуметтік желідегі қауіп.

«Ойланып көрейік» жаттығуы. Мақсаты: Өмір туралы ұғымдарын дамыту.

Адам не үшін өмір сүреді.

Мысалы: білім алу үшін, адамдармен , тіл табысу үшін, әділ болу үшін, еңбекқор, адал, дарынды болу үшін.

«Мы счастливые дети!» бейнеролик көрсетіледі) Оқушылардан ой – пікір сұрау.

«Біз зорлыққа қарсымыз!» жаттығуы. Оқушылармен шағын көрініс орындау. Мәтін беріледі, оны бір оқушы оқып тұрады. Қалған оқушылар жоғарғы сынып оқушыларының кіші сынып оқушыларын келемеждеу, күш көрсету бойынша көрініс көрсетеді. Оқушылардың рольды ойнау арқылы зорлық көру, оның алдын алу , тиісті мамандарды хабардар ету туралы айтып жеткізу. **«STOP»** сөзінің мағынасын түсіндіру.

«Біз бақытты балғынбыз!» тақырыбында постер қорғау. Әр топ оқушылары өздерінің ойымен бөлісіп , салған жұмыстарын таныстырады. **Арттерапия. «Гүл композициясы»** (Оқушылар қол моторикасын дамыту арқылы, жіппен бояу пайдалана отырып гүлдің суретін салады.

Қорытындылау. Немістің ұлы ақыны В. Гете серуенге шығарда қалтасына түрлі гүлдердің тұқымын салып шығып, шалғындардан, орманнан өткенде, тауға шыққанда гүл тұқымдарын сеуіп жүруді жаны сүйген. Оның жүрген жерлері мезгілі келгенде керемет гүлдер өсіп шығатын. Гете сепкен гүл ме, әлде табиғи жолмен өздері көктеді ме, оны білу міндетті емес. Дегенмен сұлулық әлемі, әсемдік әлемі байыды. Сол сияқты дүниеде зорлық-зомбылық болмаса адам өмірі, адамзат дүниесі сұлу да әсем болар еді.

ҚИЫН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒУ СЕБЕПТЕРІ - ТРЕНИНГ

*Түлеубаева Ш. Б., Қостанай облысы
әкімдігі білім басқармасының
«Амангелді ауданы білім бөлімінің Б.
Қолдасбаев атындағы жалпы білім
беретін мектебі» КММ
педагог-психологі*

Мақсаты: 1. Оқушылармен жан - жақты талдау жасай отырып, мектеп , ұстаз , ата - ана қарым - қатынасын нығайту. 2. Әр түрлі әдіс- тәсілдер арқылы олармен өткізілетін жұмыс түрін арттыру. 3. Адамгершілік , сыйластық , инабаттылық тәрбиеге баулу.

Барысы: Тәрбие тәсілдері әрбір жастың жеке адам ретінде ерекшелігін ескеруге оның шексіз мүмкіндігін пайдалануға бағытталуы тиіс. Қазіргі таңда мектептерде мұғалімдерді мазалайтын басты мәселе «қиын» балалар. Алдымен осы «қиын» оқушылар дегеніміз кімдер? Олар – мектеп тарапынан ерекше , қосымша бақылауды талап ететін, тәрбиелеуге қарсылық білдіретін оқушылар. Сонымен қоса , білім деңгейі төмен , тәртібі нашар , сабақтан көп қалатын , ұстаздардың талабын орындамайтын , адамгершілік деңгейі төмен , сыныптастарымен үнемі тіл табыса алмайтын, ұжым мәселелері қызықтырмайтын оқушылар, ойлау қабілеті кейін қалған, ашуланшақ оқушыларды қиын балалар қатарына жатқызып жүрміз. Баланың қиын мінез – құлқының себебін іздесек, көбіне баланың өз отбасындағы ата-анамен қарым - қатынасына байланысты екені анықталды. Кей оқушылар ата - ана тарапынан ешқашан жүрек жылуын көрмей өсіп, осыған мектептегі өз тобындағы оқушылардың , мұғалімдердің кері көзқарасы қосылып, ұзаққа созылған қайғыру , ренжу жүйке ауруларына шалдықтырып, бала ашуланшақ , өмірге ызалы , тұйық қалыпқа түседі. Ата - ана тарапынан, мектеп қабырғасынан жылылық сезінбеген жасөспірім өмірде өзін ешкімге қажетсіз

деп есептеп, уайымға шалдығады , кей жасөспірімдердің ұйқысы бұзылып, түнде қорқынышты түстер көріп , иммунитеті төмендейді.

«Қиын» оқушыларды 2 топқа бөліп қарастыруға болады:

> Тән кемтарлығы және жан жарақаты бар оқушылар.

> Отбасында , мектеп тәрбиелеуден шет қалған, жеке басын қалыптастыруды сыртқы кері әсерлерден , әлеуметтік жағдайдың әсері болған және өтпелі кезеңнің күрделілігінен мінезі дұрыс қалыптаспай қалған оқушылар.«Қиын» оқушылардың өскен ортасының , отбасының жай - күйін талдағанда , кейде отбасының өзі бала тәрбиесіне кері әсер бертін анықталып отыр. Әдетте , ата - аналардың бала тәрбиесінен әр түрлі себептерге сай аулақтануы да теріс әсер етеді (ата -аналардың жұмыс басты болуы немесе жеке басының қамымен жүруі , балаларына теріс үлгі көрсетіп , келеңсіз өмір сүретін , ұзақ іс сапарда болатын ата-аналар).Жеке тұлғаны қалыптастырудағы тағы да бір қолайсыз жағдай бала тәрбиесіне ата – аналардың әртүрлі көзқарасы немесе біреуінің бала тәрбиесінен шет қалуы , яғни , баланың толық емес отбасында тәрбиеленуі салдарынан болады. Отбасындағы орта қандай болса , бала сондай болып өседі. Отбасындағы жайсыз ахуал қандай болсын балаға ауыр әсер етеді. Әсердің күші мен тереңдігі балалардың жасында , осы кезге дейінгі тәжірибесіне, мінезіне, тәрбиесіне ,тәрбиелілігіне ,сезімталдығына тәуелді. Мұндай жағдайды болдырмау үшін ата –ана не істеу керек?

-Жазалау мен шектеуді шектен тыс қолданбау.

- Балаға жекелей ықпал жасау керектігін ұмытпау.

-Танымдық қызығын арттыру.

- Баланы ағартушылықтың көптеген түрлеріне қатыстыру, бірақ жағдайды үнемі бақылауды ұмытпау.

-Өңгімелесу , түсіндіру , бірақ бірден үлгілі мінез - құлықты талап етпеу.

- Өзгерістерді бала өміріне кешенді түрде енгізу.

Мінез -құлқындағы кішкене болса да өзгерістерді бақылау.

- Бала жетістікке өзі жету арқылы бақыт пен қуанышты сезіну.

- Баламен әдепті сөйлесу.

- Балаға сену керек , әрине , бұл ең маңызды.

«Бала тәрбиесінің ең үлкен мектебі - әке мен шешенің қарым -қатынасы» - деп В.А.Сухомлинский айтқандай, « Ата – ана - өз баласының тәрбиесі үшін елдің, халықтың алдында жауапкер».Жүргізілген зерттеулеріміздің нәтижесі бойынша «қиын» оқушылардың тууына итермелейтін тағы бір әсер – отбасындағы жетіспеушілік , таршылық.Қазір материалдың байлықтың рухани байлықтан жоғары тұрған уақытында жасөспірімдер арасында «анау да керек , мынау да керек» деген көрсеқызарлықтың әсерінен , «өзгелерде бар нәрсе менде неге жоқ» деген оймен баланың көзқарасының өзгеруіне әкеп соғуы мүмкін. Жасөспірім бойындағы жағымды қасиеттерді дамытуда әлеуметтік – педагогикалық, психологиялық әдістерді қолданып , тәрбиені ерікті , зорлықсыз түрде іске асыру керек. Ата – аналар бала тәрбиесінде қолданатын әдістерді таңдауда жиі қателеседі. Мәселен, кей отбасы мына жолды ұстанады. Жасөспірімдердің жеке басын сыйламау , адам қатарына санамау) негізсіз

жазалау , көп сөз , қорқыту , ұру – жасөспірімнің қатыгез , қатал , ашықтан - ашық отбасы талабын орындамай, өз білгенін істеуге бейім болып өсуіне әкеліп соқтырады. Ымырашылдық жол – бұл, керісінше , баланың барлық талабын ойланбай орындау, жазаламау. Мұнда қолданылатын әдіс , негізінен әңгіме , сол арқылы баланың барлық іс - әрекеттерін жақтау , балаға жалыну , өтіну болады. Ондай жеткіншек бойында өзімшілдік , дарашылдық , жеке басты ойлау , қоғамдық мүддеден гөрі өз басының мүддесін бірінші орынға қою , өзгелердің ойымен санаспау , өз ісін атқаруда өзгеге талап қою әрқайсысына әр түрлі қарау да жасөспірімнің жеке тұлға ретінде қалыптасуына теріс әсерін тигізеді. Үнемі ескерту естіп , үлкендер тарапынан кеміту қорлаудан арылмаған бала өзіне сенімсіз , тұйық , өзіне – өзі көңілі толмайтын , көнгіш , келеңсіз болып қалыптасады. Қиын жасөспіріммен жұмыс істегенде, сынып жетекшісі мен мұғалімдер оны жеке тұлға ретінде танып, біліп қана қоймай , мынадай үш кезеңді ескеруі , оның дамуын көре білуі қажет:

- Бұрынғысы;

- Қазіргісі;

- Болашағы;

Оқушының мінез – құлқының ерекшеліктерін анықтау барысында төмендегілерге көңіл бөлгенміз жөн:

- Оқушының тәртібін сабақ үстінде және сабақтан тыс кезеңде бақылау;

- Оның қызметін талдау (әр пән бойынша дәптерін , бақылау жұмыстары , шығармалары , т.б.);

- Оқушыдан оны не қызықтырады және жақсы көретін сабақтары жөнінде әңгімелесу;

- Достарымен , ата – анасымен әңгіме жүргізу;

Жазалау мен көтермелеу әдістерін қатар қолдану – педогогтің негізгі құралы болуы тиіс. Таңдап алынған әдіс – тәсілдер баланы өз қылығына басқаша қаратып , мінезін жақсы жаққа өзгертуі тиіс. Орынды қолданылған әдіс – тәсілдер оқу – тәрбие жүйесінің деңгейін көтеріп , қиын оқушы мен педагог қарым – қатынас жақсартатыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Үлкен психология / ред.Б. Г. Мещерякова, в. п. Зинченко. - СПб.: Прайм ЕВРОЗНАК, 2003. – 666 Б.
2. Вишневая Н.Э. арнайы даму бағдарламасын жүзеге асыру процесінде кіші мектеп оқушыларының шығармашылығын дамыту: реферат. канд. психол. ғылым: 19: 00.07 / н.е. Вишневая. - Иркутск, 2006. – 19 б.
3. Волков Б. С. кіші мектеп оқушысының психологиясы / Б. С. Волков. - М.: академиялық даңғыл, 2005-208 б.
4. Волков Б. С. кіші мектеп оқушысының психологиясы / Б. С. Волков. - М.: академиялық даңғыл, 2005-208 б.
5. Ильин Е. П. шығармашылық, шығармашылық, дарындылық психологиясы. - СПб: Питер, 2009. – 448 б.
6. Яковлева Е. Л. мектеп жасындағы балалардың шығармашылық әлеуетін дамытудың психологиялық шарттары / е. л. Яковлева // психология мәселелері. – 1994. – № 5-Б.37-53.
7. Зеер Э. Ф. мамандық психологиясы: оқу құралы, студентке арналған құрал. ЖОО. 2-ші басылым., перераб. және қосымша. М.: академиялық жоба ; Екатеринбург: бизнес кітабы, 2003.
8. Озерина А. А. бакалавриат студенттерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыру процесі // ХХІ ғасырдағы білім беру психологиясы: теория және практика. Волгоград, 2011.С. 112-114.

9. Жас және педагогикалық психология бойынша Хрестоматия. 1946-1980 жылдардағы Кеңес психологтарының жұмыстары. / И. И. Ильясова, В. Я. Ляудис. – М: Моск баспасы. Ун-та, 1981. – 304 б.

10. Интернет ресурстары: <http://psychlib.ru/> , <https://studme.org/>

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «психологиялық қолдау және қосымша білім беру өңірлік орталығы» КММ

(7142) 51-18-49 Директор

8 - (7142) 37-08-58 психологиялық жұмыс бөлімі

8 (7142) 39-00-33 директордың орынбасары, әдістемелік кабинет

Сайт: <http://rcppido.kz>

Электрондық пошта: oskc2007@mail